Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Rondetafelgesprek

Nederlands voedselbeleid

n.a.v. het regeringsstandpunt op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'

Woensdag 3 februari 2016, 10.00 – 13.00 uur

VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN

DEZE READER IS UITSLUITEND BESTEMD VOOR INTERN GEBRUIK EN VOOR DEELNEMERS AAN HET GESPREK.

Den Haag, 28 januari 2016

Geachte leden,

Hierbij treft u, op volgorde van de in de convocatie genoemde genodigden, de schriftelijke inbrengen aan ten behoeve van het rondetafelgesprek over het Nederlands voedselbeleid n.a.v. het regeringsstandpunt op het WRR-rapport ‘Naar een voedselbeleid’ op 3 februari 2016, van 10.00 tot 13.00 uur.
De bijdragen vindt u ook op de agenda onder het agendapunt “position papers” in Parlis.

Van niet alle genodigden hebben wij tot op heden een bijdrage ontvangen. Indien wij deze alsnog ontvangen, zullen deze alleen digitaal worden verspreid.

Met vriendelijke groet,
de adjunct-griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,

Renée Konings

Deze reader is uitsluitend bestemd voor intern gebruik en voor deelnemers aan het gesprek.

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Den Haag, 12 januari 2016

HERZIENE CONVOCATIE
(lijst van deelnemers toegevoegd)

Voortouwcommissie:	**vaste commissie voor Economische Zaken**
Volgcommissie(s):	vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Activiteit:	**Rondetafelgesprek**
Datum:	woensdag 3 februari 2016
Tijd:	10.00 - 13.00 uur
Openbaar/besloten:	openbaar
Onderwerp:	Nederlands voedselbeleid n.a.v. het regeringsstandpunt op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'

Agendapunt: **Deelnemers rondetafelgesprek over het Nederlands voedselbeleid n.a.v. het regeringsstandpunt op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'**

Blok 1: Wetenschappers en specialisten (10:00 – 11:00 uur)

1. Mw. L. Fresco, bestuursvoorzitter Wageningen UR
2. Mw. J. Spanjers, journalist Omroep Gelderland
3. Dhr. M. Van Silfhout, schrijver van het boek 'Uitgebeend: hoe veilig is ons voedsel nog?'
4. Dhr. J.W. Erisman, directeur-bestuurder Louis Bolk Instituut
5. Dhr. J.B. Krouwel, voormalig voorzitter van de Kerngroep van de Taskforce Voedselvertrouwen
6. Dhr. O. De Schutter, panellid van het International Panel of Experts on Sustainable Food Systems (IPES-Food)

Blok 2: Maatschappelijke organisaties (11:00 - 12:00 uur)

1. Dhr. S. Akkerman, hoofd van het team Voedsel van Natuur en Milieu
2. Mw. J. Smeets, directeur Youth Food Movement
3. Dhr. J. Lohman, bestuurslid Slow Food International
4. Mw. E. Jonker, beleidsadviseur Koninklijke Horeca Nederland
5. Dhr. M. Jansen, directeur Centraal Bureau Levensmiddelenhandel

Blok 3: Sector (12:00 – 13:00 uur)

1. Dhr. M. Boerstra, adjunct-directeur Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie
2. Mw. I. Jansen, voorzitter Nederlandse Vakbond Varkenshouders
3. Dhr. A.J. Maat, voorzitter LTO Nederland
4. Mw. C. Engelen, medeoprichter Kromkommer
5. Dhr. B. Van den Idsert, directeur Bionext

Griffier:	M.C.T.M. Franke
Activiteitnummer:	2015A04870

Convocatie

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Rondetafelgesprek over het Nederlands voedselbeleid n.a.v. het regeringsstandpunt op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'

Woensdag 3 februari 2016
10.00 – 13.00 uur

Deze reader is uitsluitend voor intern gebruik en voor deelnemers aan het gesprek.

Convocatie

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Blok 1:
Wetenschappers
en specialisten
10:00 – 11:00 uur

Woensdag 3 februari 2016
10.00 – 13.00 uur

Deze reader is uitsluitend voor intern gebruik en voor deelnemers aan het gesprek.

Convocatie

L. Fresco

Wageningen University & Research centre
heeft aangegeven géén schriftelijke inbreng te leveren

Convocatie

omroep gld

J. Spanjers

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. de Commissie voor Economische Zaken

Datum: 21 januari 2016
Kernmerk: JS/16003

stichting omroep gelderland

adres
rosendaalseweg 704
6824 kv arnhem
postbus 747
6800 as arnhem

telefoon 026 3 713 713
e-mail secretariaat@gld.nl
internet www.gld.nl

Geachte leden van de Commissie Economische Zaken,

Dank voor de uitnodiging voor dit rondetafelgesprek. U heeft mij uitgenodigd naar aanleiding van ons onderzoek naar de salmonellabesmetting bij visverwerker Foppen uit Harderwijk. Samen met mijn collega Sandrina Hadderingh ben ik hier inmiddels bijna 2,5 jaar mee bezig. De reden dat we hier al zo lang mee bezig zijn, is omdat geen van de betrokken instanties rechtstreeks antwoord wil geven op onze vragen. Dat betekent dat we letterlijk voor elke vraag een Wob-verzoek moeten indienen. Om inzicht te krijgen in het handelen van toezichthouder NVWA zijn we afhankelijk van de Wet Openbaarheid van Bestuur. Officieel zouden binnen vier weken de opgevraagde stukken openbaar gemaakt moeten worden. Maar in de praktijk duurt dit vaak minimaal 5 maanden en in sommige gevallen 8 maanden of meer per Wob-verzoek.

Het onderzoek is nog niet klaar, maar na twee jaar hebben we inmiddels al heel wat feiten verzameld. En daarbij is ons een aantal dingen opgevallen.

De lage boetes die uitgedeeld worden, ook voor zware overtredingen. De salmonellabesmetting bij Foppen in 2012 is de grootste voedselgerelateerde bacteriële besmetting uit de Nederlandse geschiedenis. Uit ons onderzoek is gebleken dat de visverwerker hiervoor een boete kreeg van € 4200,-..

Zoals iedereen waren ook wij hier verbaasd over. Maar toen ik onze verbazing aan de NVWA voorlegde, antwoordden ze zonder blikken of blozen dat het nou eenmaal de regels zijn en dat er geen hogere boete opgelegd kan worden.

Vervolgens zijn er debatten gevoerd over de hoogte van de maximale boete. Minister Schippers wilde de maximale boete verhogen tot € 81.000. Na het politieke debat is de maximale boete uitgekomen op € 810.000 via de Warenwet. Via de Wet Dieren is besloten om bedrijven die willens en wetens de voedselveiligheidsregels aan de laars lappen een maximale boete op te leggen van 10% van de jaaromzet.

Grote vraag is hoe bont je het moet maken om deze boetes ook echt te krijgen? Want het lijkt erop dat de NVWA een hoge tolerantiegrens heeft. De NVWA gaf de afgelopen jaren vooral veel waarschuwingen zonder daar consequenties aan te

verbinden. Er werden geen of nauwelijks hercontroles uitgevoerd. Dezelfde overtredingen kunnen vijf jaar lang begaan worden zonder dat er wordt ingegrepen.

Op 1 april 2015 sprak de minister uit dat bij structurele tekortkomingen strengere maatregelen genomen moeten worden. De NVWA zou haar tanden weer moeten laten zien. Maar zelfs nu Foppen onder verscherpt toezicht staat, wordt in juni 2015 niet meer dan een schriftelijke waarschuwing uitgedeeld voor het niet op orde hebben van de bemonstering op Listeria en voor het niet op orde hebben van de houdbaarheidsstudies. Terwijl dit probleem al sinds 2009 bekend is.

Foppen kreeg vorig jaar twee maanden de tijd om het Listeria-onderzoek op orde te krijgen. Het bedrijf heeft de deadline gehaald en de NVWA heeft de aanpassingen goedgekeurd, maar zegt erbij dat bij volgende controles deze materie opnieuw kritisch besproken zal worden. Eén van de aanpassingen die Foppen gedaan heeft, is dat de houdbaarheid van roze garnalen 11 dagen korter is geworden en die van surimi 14 dagen.

De rapporten van 21 visverwerkingsbedrijven die wij ingezien hebben, geven een vergelijkbaar beeld als die van Foppen. Het bedrijf Foppen is geen uitzondering als het gaat om het niet op orde hebben van het Listeria-onderzoek. De conclusie die je op basis van de rapporten van deze bedrijven kunt trekken is dat in de periode tussen 2008 en 2014 bij de helft van deze bedrijven het Listeria-onderzoek niet op orde is.
Daarbij valt op dat als er geconstateerd wordt dat het onderzoek niet op orde is hier nagenoeg geen maatregelen op genomen worden. In volgende controles komt dit punt heel vaak jaren niet meer terug in rapporten. Kortom er wordt niet gehandhaafd net zolang totdat de boel op orde is.

De vraag is wat er veranderd is sinds 1 april. En de vraag is ook hoe overtredingen beoordeeld worden en waarom dat zo gebeurt? En wanneer deelt de NVWA welke boete uit?

Wat wordt de boete als je de bemonstering van de Listeria- en Salmonellabacterie niet op orde hebt? Wat is de boete als dit na een half jaar nog niet op orde is en zo verder...

In het kader van de tolerantiegrens zie ik ook dat er een verschuiving plaatsvindt. Begin 2015 zei minister Schippers dat het onacceptabel is dat visbedrijven onvoldoende verantwoordelijkheid nemen voor het borgen van de voedselveiligheid. Dat er bij meer dan de helft van de bedrijven tekortkomingen zijn is ver onder iedere maat was haar constatering. Deze bedrijven kregen de kleurcode oranje.

Maar in het debat over de NVWA eind 2015 spreekt de minister een stuk milder over deze bedrijven. Deze bedrijven zijn verplaatst naar de kleurcode geel. 'Als het niet helemaal in orde is, maar je slechts kleine dingetjes aantreft, is de kleur geel

van toepassing', aldus de minister. Dezelfde overtredingen. Die de ene keer onacceptabel zijn maar nu dus blijkbaar niet meer.

Zou er niet vastgelegd moeten worden welke soort overtredingen in welke kleurcategorie zouden moeten vallen? Zodat voor iedereen helder is hoe je overtredingen aan moet pakken? Waarom zou het niet op orde hebben van het Listeria-onderzoek niet meteen in de categorie oranje moeten vallen? Aangezien uit stukken van de NVWA en het RIVM blijkt dat er jaarlijks doden vallen door Listeria mag je als consument verwachten dat hier strak en hard op wordt gehandhaafd.

Hoe onduidelijk de tolerantiegrens van het ministerie en de NVWA is, blijkt ook uit het feit dat Foppen tot het moment van de salmonella-uitbraak geclassificeerd werd als normaal functionerend bedrijf. Deze conclusie is ook overgenomen door de Onderzoeksraad voor Veiligheid die onderzoek deed naar de salmonellabesmetting.

Maar deskundigen die de rapporten van 2008 tot en met 2015 bestudeerd hebben, komen tot een andere conclusie: Foppen was en is geen normaal functionerend bedrijf. Dat blijkt volgens hen ook uit het feit dat de overtredingen van vóór en ná 2012 soortgelijk zijn. Overtredingen die in 2014 door de minister onacceptabel werden genoemd waardoor het bedrijf onder verscherpt toezicht kwam te staan.

De vraag is wat is normaal? Wat accepteren we wel en niet als we onze voedselveiligheid bewaken?

Accepteren we dat er verboden middelen worden gebruikt? Uit de rapporten die we via de Wob hebben gekregen blijkt dat van 2010 tot 2014 Foppen met medeweten van de NVWA het verboden middel natriumnitriet heeft gebruikt. In 2010 is er voor gewaarschuwd en pas in 2014 is gebleken dat het middel nog steeds wordt gebruikt. Er is in die vier jaar niet op gehandhaafd.

De NVWA weet ook dat er ontsmettingsmiddelen worden gebruikt op een manier die niet is toegestaan. Maar ook hier is jaren niet op gehandhaafd. 2008 is het enige jaar dat we in een rapport het gebruik van decontaminatiemiddelen tegen zijn gekomen. Het gebruik van deze middelen is verboden en was toen ook verboden.

Er is door het ministerie één uitzondering gemaakt. In 2009 heeft het ministerie op verzoek van Foppen besloten om voor het ontslijmen van vis het gebruik van Mucusol toe te staan. Dit middel mag niet op een andere wijze gebruikt worden om bijvoorbeeld vis te ontsmetten.

In 2008 is vastgesteld dat het middel ook op een andere wijze gebruikt is, maar na het verlenen van de toestemming is niet meer gecontroleerd of het middel inderdaad niet meer op een niet toegestane, ontsmettende manier gebruikt wordt. Volgens onze bronnen is het een publiek geheim dat er ontsmettingsmiddelen worden gebruikt in de visverwerkende industrie. En ook de NVWA heeft aan ons kenbaar gemaakt dat het afgelopen jaar bij de NVWA aanwijzingen zijn gevonden

dat decontaminatiemiddelen worden ingezet. 'Zoals Freebac of verkeerd/ander gebruik van Mucusol.'

Waarom is hier het afgelopen jaar en de jaren ervoor niet op gecontroleerd?

En waarom staat het ministerie een ontsmettend middel toe, terwijl volgens de Europese regels er helemaal geen middelen met een ontsmettende werking gebruikt mogen worden bij de verwerking van levensmiddelen?

Dan de vraag welke overtreding vinden we wel en geen gevaar voor de volksgezondheid?
De minister heeft aangegeven dat de volksgezondheid nooit in het geding is geweest bij Foppen voorafgaande aan de salmonellabesmetting. Maar als een bedrijf het listeria-onderzoek niet op orde heeft en het bedrijf met Listeria besmette vis heeft verkocht, is dit dan geen gevaar voor de volksgezondheid? Deze overtreding is niet alleen bij Foppen geconstateerd, maar bij meerdere andere visverwerkende bedrijven.

Uit het microbiologisch onderzoek van de NVWA uit 2007 blijkt dat gerookte vis het hoogste percentage normoverschrijdingen heeft als het gaat om Listeria. De NVWA zegt in dit onderzoek dat dit een groot risico kan vormen voor de volksgezondheid. Het zou in mijn ogen goed zijn om via publieksvoorlichting de consument veel meer te informeren over de gevaren en welke risicogroepen hier rekening mee zouden moeten houden. Wellicht door een bijsluiter op de verpakking van risicovolle producten, zoals bij pakjes sigaretten. Weet iedereen die maagzuurremmers slikt dat hij of zij risico loopt bij het eten van een besmet product? Onder andere uit de surveillance van Listeria Monocytogenes in Nederland van 2012 van het RIVM blijkt dat dit zo is. Ik vraag me af of dit algemeen bekend is bij de consument. En weet elke 70-jarige dat je op een verjaardag beter geen toastje met gerookte zalm kunt eten?
Uit de surveillance blijkt verder dat uit onderzoek van de NVWA in 2012 zalm en dan voornamelijk gerookte zalm het vaakst besmet is met Listeria. Dat er risico is voor de volksgezondheid blijkt onder andere uit het feit dat er volgens het RIVM in 2012 in ieder geval 8 mensen tussen de 61 en 83 jaar zijn overleden aan de gevolgen van een Listeriabesmetting. Op de site van de NVWA is te lezen dat er er jaarlijks vijftien tot twintig mensen overlijden, met name ouderen boven de 70 jaar.

Als deze feiten bekend zijn hoe kan het dan dat er tussen 2010 en 2014 nauwelijks op Listeria is gecontroleerd en dat als er werd geconstateerd dat het onderzoek naar Listeria niet op orde was er niet op is gehandhaafd?

En dan nog de rol van de supermarkten? Zouden zij geen hogere eisen moeten stellen aan hun leveranciers? Bijvoorbeeld dat het listeria-onderzoek op orde moet zijn om te kunnen leveren?

omroep gld

Volgens het RIVM blijft het aantal mensen dat ziek wordt door een besmetting met de Listeriabacterie in Europa in ieder geval nog steeds stijgen. Dat roept de vraag op hoe er gecontroleerd wordt. Het komt regelmatig voor dat er aangekondigde controles zijn, waardoor bedrijven ervoor kunnen zorgen dat ze er op hun paasbest uitzien. En dan nog worden er dus genoeg overtredingen gevonden. Dat zegt wat als er meer onaangekondigd gecontroleerd zou worden. Ik zou adviseren om standaard onaangekondigd te controleren.

Dit geldt ook voor de certificerende bedrijven. Alleen door onaangekondigd binnen te komen, krijg je een goed beeld van de werkelijkheid. Als er eerst drie weken gepoetst wordt om het certificaat te kunnen halen dan is dat niet heel erg waarheidsgetrouw.
Hercontroles zouden prioriteit moeten hebben. Eigenlijk zoals het verscherpt toezicht nu werkt. Net zo lang controleren tot de boel op orde is. Als je hoge boetes in een vroeg stadium uitdeelt, zullen er ook minder controles nodig zijn, omdat bedrijven er dan vast voor willen zorgen dat het de volgende keer in orde is.

Aangezien voedselfraude een speerpunt is van de NVWA, zou het goed zijn om niet alleen op de werkvloer te controleren, maar om ook de administratie van bedrijven door te lichten. Uit de rapporten die ik heb gekregen kan ik niet opmaken dat bijvoorbeeld in- en verkoopcijfers vergeleken worden. En hoe zit het met de administratie van alle laboratoriumresultaten? Krijgt de NVWA alle resultaten te zien?

Om volledig transparant te zijn, pleit ik ervoor om alle rapporten op naam openbaar te maken. Foppen en vleesbedrijf Vion plaatsen inmiddels zelf de inspectierapporten op hun site. Een voorbeeld voor andere bedrijven. De NVWA heeft onlangs openheid gegeven over de beoordelingen van de visafslagen. Maar hierbij zijn geen rapporten terug te lezen waardoor je als consument alsnog geen inzicht hebt op de overtredingen die zijn begaan.

Als het om de Wob-procedure gaat, is het van belang om ervoor te zorgen dat we als journalisten op korte termijn over informatie kunnen beschikken. Als wij informatie opvragen, duurt het ongeveer vijf maanden voordat we de stukken kunnen lezen. En dan krijg je de stukken tot de datum van aanvraag. Wat betekent dat je dus geen informatie hebt over de laatste vijf maanden en dat het een jaar kan duren, voordat je weet wat er vorig jaar mis was in een bedrijf. Dan is dat voor de consument te laat om hun eigen keuze te kunnen maken of ze wel of niet een product willen kopen. En waarom zijn er journalisten en Wob-procedures nodig om informatie boven tafel te krijgen? Zou deze informatie niet sowieso beschikbaar moeten zijn? Het gaat tenslotte om onze voedselveiligheid.

Met vriendelijke groet,

Judith Spanjers

Convocatie

M. van Silfhout

Rondetafelgesprek Tweede Kamer Naar een Nationaal Voedseldebat

Voorzitter, geachte commissie,

Allereerst dank voor uw uitnodiging voor dit uiterst belangrijke Rondetafelgesprek. Tussen 2012 en 2014 verrichte ik de research voor de onderzoeksjournalistieke non-fictiethriller *Uitgebeend, hoe veilig is ons voedsel nog*? Een reconstructie van de afbraak van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Die organisatie werd in krap tien jaar kapot bezuinigd en gereorganiseerd – tot op het bot *Uitgebeend*. Binnenkort publiceer ik mijn research-bevindingen op pan-Europese schaal. Ik kan u vast verklappen, van de erbarmelijke en totaal uiteenlopende kwaliteiten van het voedseltoezicht in de ons omringende landen, wordt geen enkele burger/consument blij. Onze Europese Unie kent een eenheidsmunt en vrije binnengrenzen, handel en transport, maar van een geharmoniseerd kwalitatief Europees voedseltoezicht is bar weinig sprake. De controle op ons eten is een ratjetoe, al helemaal in zuidelijk en oostelijk gelegen EU-landen.

Maar ook in Nederland treft de NVWA – inmiddels weer enigszins op krachten komend – onverwacht bedenkelijke zaken aan. Een hamburger van een A-merk van een A-merk supermarkt, bleek vlees te bevatten uit tien verschillende slachterijen. De immense prijsdruk op ons voedsel en het gevecht om de supermarktmarges leveren ons geen perfecte, maar een perverse, 'uitgebeende' markt op.
Voedselveiligheidrisico's, -fraude en een verlies aan kwalitatieve, authentiek-herkenbare producten is een pijnlijke keerzijde. Vanaf 2008 tot 2013 liet de NVWA oneerlijke' handel (voedselfraude) weloverwogen op de loop. Die taak was compleet wegbezuinigd. Tijdens een congres in Berlijn afgelopen zomer, meldde internationale controle–experts dat fraude met ons eten *booming business* is. Aan oneerlijk voedsel valt goed te verdienen. Er is inmiddels een Europese top-tien met fraudegevoelige producten. Olijfolie staat met stip op één, gevolgd door vis, biologische producten en melk, maar ook malafide wijnhandelaren doen hun stinkende best een toppositie op deze lijst te bemachtigen. Heel Europa herinnert zich de paardenvleesaffaire en sommigen onder ons ook de dioxinekip en nog erger: de BSE – de gekkenkoeienziekte die oversloeg naar mensen.
Gelukkig is er sinds kort een nieuw NVWA-voedselfraudeteam, want het moge duidelijk zijn: Nederland kan zich met zijn positie als prominente landbouw- en exportnatie geen verzwakte voedselwaakhond veroorloven. Een sterke NVWA, liefst niet onder de hoede van Economische Zaken maar van Volksgezondheid, is evengoed voedselbeleid.
De huidige Inspecteur Generaal trof bij zijn aantreden een autoriteit aan die 'zo ziek was als een hondje.' Inmiddels is zijn verbeterplan in uitvoering. Geen eenvoudige klus, de NVWA is 'de oudste ambtelijke dienst' met een gemiddelde leeftijd van zo'n 57 jaar. In 2015 vertrokken liefst 200 ervaren inspecteurs. Nieuw personeel is aangetreden, maar het duurt een jaar of tien voor een junior-controleur in de breedte en diepte ontwikkeld is tot een senior in z'n vak.
Al even verontrustend zijn recente audits van de Amerikaanse USDA-collega's. In navolging van een reeks Nederlandse rapporten waaronder die van de Onderzoeksraad voor Veiligheid, constateert de USDA tal van ernstige problemen in slachterijen. De Amerikanen spreken zelfs van systeemfouten. Het moge duidelijk zijn, een verzwakte NVWA heeft ook economische risico's voor onze export. De NVWA is, terecht, als de dood voor hernieuwde bezuinigings- en efficiencyopdrachten. In een opbouwfase kan zo'n taakstelling al die verbeteringen in de knop breken. Ik zou de Kamer willen vragen

de NVWA de komende vijf tot tien jaar te vrijwaren van hernieuwde bezuinigingsdrift door de organisatie voor die termijn te adopteren. Anders had ik *Uitgebeend* net zo goed niet hoeven te schrijven.

In mijn boek staan meerdere beschouwingen die raken aan het thema van dit Rondetafelgesprek: hoe gaan we in ons kikkerland, tweede agrarische exporteur op aarde, van een landbouw -naar 'een voedselbeleid?' Hoe krijgt een dergelijk nieuw overheidsbeleid over 'ons voedsel' de steun van de 'onderheid' (de Nederlandse burger/consument) zonder dat gevestigde economische belangen ernstig worden geschaad? Want daar zit, helaas, een lastige paradox.
Als politiek Den Haag en 'de sector' ervoor blijven kiezen om vooral een grote bijdrage te willen leveren aan het voeden van zo'n tien miljard monden op aarde in pakweg 2050 – en daar ook aan willen verdienen – wat is daar de keerzijde dan van? Zaken als milieulast, dierenwelzijn en de kwaliteit van ons voedsel komen bij een dergelijke pro-megabeleid nog zwaarder onder druk. Anders gezegd: als Nederland de intensieve veeteelt, schaalvergroting, multinationals – het agro–industriële complex – ongebreideld steunt ten bate onze mondiale exportpositie, dan krijgt de burger/consument de keerzijde van die keus op *zijn* bord en in *zijn* achtertuin.
Herman Wijffels zei het onlangs hardop: onze landbouw is de grootste milieu–belaster. We zijn vreselijk veel weide- en akkervogels kwijtgeraakt, sloten sterven en we krijgen muizenplagen op de koop toe. De inmiddels alweer uit Wageningen vertrokken hoogleraar biologische landbouwsystemen, dr. ir. Pablo Tittonell is ook glashelder. De Nederlandse landbouw, is zijn overtuiging, zit op een doodlopende grond-uitputtende weg. Je kunt niet alleen van de aarde nemen, voor vruchtbare grond zullen we onze aarde ook voldoende terug moeten geven.
Een Nederlands evenwichtig voedselbeleid zou de belangen van onze gezondheid, dierenwelzijn, het milieu en een vitale boerenstand centraal moeten stellen. Wellicht is een middenweg mogelijk waarbij 'gangbaar en biologisch' elkaar de ruimte geven, van elkaar leren in plaats van elkaar in de weg te zitten. Ook de voedingsindustrie en intensieve veehouderij verdienen een plekje onder de Hollandse polderzon, maar niet als dat ten koste gaat van de burger/consument, onze boeren en al die andere relatief kleine partijen in onze voedingssector. De spaarzaam overgebleven of juist weer opkomende ambachtelijke bakkers en slagerijen verdienen meer Haagse en Brussels-Europese steun dan belastingontwijkende multinationals, megagrote slachterijen en prijsvechtende supermarkten. Het Nederlandse midden- en kleinbedrijf worstelt, relatief gezien het meest met de regel- en lastendruk.
Bevreemdend is dat op amper één tot twee procent van de in Nederland beschikbare grond biologisch wordt geboerd, terwijl de vraag naar biologisch eten varieert van vijf tot twintig procent en niet alleen in ons land, maar ook in de VS en Europa immens aan populariteit groeit. Juist bedrijven met een menselijke maat kunnen voor meer werkgelegenheid zorgen alsook voor meer gewaardeerd voedsel, minder milieulast en korte ketens die de verbinding tussen de consument en de voedselproducent – de burger en de boer –herstellen.

Voor een evenwichtiger voedselbeleid is een fikse cultuurverandering nodig, een paradigmaverschuiving. Die is zonder overheidssteun begonnen en zal ook zonder de overheid wel doorgaan. Zo spreekt de overheid doorgaans van agro-industrie, waarom niet van agrarische cultuur? De Nederlandse supermarkten blijven met kiloknallers stunten en leveranciers van vers voedsel onder prijsdruk zetten, terwijl een groeiende

onderstroom aan bewuste burgers meer betaalbaar, gezond en biologisch voedsel verlangt. Een nieuw Nederlands voedselbeleid zou die groeiende onderstroom kunnen versterken en *en passent* ook kunnen zorgen voor minder suiker en zout in ons eten. Minder diabetes, minder obesitas én minder aantasting van natuur- en milieu. Een Voedselbeleid zou de omschakeling kunnen bevorderen van kwantiteit naar kwaliteit. Al ons Nederlands voedsel als top-keurmerk, scherp gehouden door een adequate voedselautoriteit. Dat zou een flinke stap vooruit zijn.

Marcel van Silfhout
Onafhankelijk onderzoeksjournalist en auteur van *Uitgebeend, hoe veilig is ons voedsel nog? een Boek op verzoek van Prof. mr. Pieter van Vollenhoven*

Convocatie

J.W. Erisman

Hoofdstraat 24
3972 LA Driebergen
Nederland
www.louisbolk.nl
info@louisbolk.nl
T 0343 523 860
F 0343 515 611
LOUIS BOLK INSTITUUT
BTW NL0051.82.736.B.01
KvK 41197208
Triodos Bank
21.21.85.764
IBAN nummer:
NL77 TRIO 0212185764
BIC-code: TRIONL 2U

Nederlands voedselbeleid voor een veerkrachtig voedselsysteem

Bijdrage van het Louis Bolk Instituut aan het Rondetafelgesprek Nederlands voedselbeleid van de vaste Commissie voor Economische Zaken van de Tweede Kamer dd. woensdag 3 februari 2016

Het Louis Bolk Instituut deelt de conclusies van de WRR over de veranderingen in ons voedselsysteem, de gevolgen daarvan en de aanbeveling van een coherent voedselbeleid. Volgens de opstellers van het rapport heeft de overheid tot op heden een impliciet voedselbeleid gevoerd, dat samenviel met het landbouw- en voedselveiligheidsbeleid. In de loop van de tijd zijn daar andere doelen bijgekomen, die een plaats kregen in flankerend beleid. Ook in onze optiek zullen we sterker in moeten zetten op integratie van belangrijke thema's als volksgezondheid, dierenwelzijn, biodiversiteit, resource gebruik, klimaat, milieu en landschapsbeheer. Alleen door een geïntegreerde aanpak is het mogelijk om op meerdere fronten successen te boeken.
In navolging van de transitie naar duurzame energie zullen we bij onze voedselproductie en –consumptie een omslag moeten maken naar verduurzaming. Alleen dan is voedselvoorziening ook op de lange termijn ecologisch en economisch houdbaar, draagt die voldoende bij aan volksgezondheid en ontstaat er een robuust systeem voor de toekomst. Dit vraagt een integrale aanpak, een voedselbeleid dat voor de lange termijn stuurt op een balans tussen economie, de effecten van landbouw op biodiversiteit, klimaat, bodemvruchtbaarheid, energiegebruik en volksgezondheid.

Wij bevelen aan om (zie hieronder voor toelichting):

1. De relatie tussen voedsel, gezondheid en landbouw via een **integrale (systeem-)aanpak** te adresseren en dat als uitgangspunt voor een voedselbeleid te nemen;
2. De tegenstellingen in het voedsel- en duurzame landbouwdebat te doorbreken door de transitie naar het **gemeenschappelijke doel** (voedselbeleid) vanuit respect voor elkaars benadering en werkwijze (middelen) te realiseren. Het gemeenschappelijk doel is *genoeg, betaalbaar, veilig en duurzaam geproduceerd voedsel voor iedereen voor altijd*;
3. Op basis van kennis vanuit verschillende disciplines en systeemaanpak een breed gedragen propositie te maken voor een voedselstrategie door de **coalitievorming** van maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, overheid en andere stakeholders;
4. Van daaruit een **eiwittransitie** te ontwikkelen die kan bijdragen aan gezondheid en duurzame landbouw en daar instrumenten en integrale stuurvariabelen bij te ontwikkelen geïnspireerd door successen op andere beleidsterreinen en ketenbenaderingen;
5. Met de groeiende kosten van de gezondheidzorg is meer onderzoek naar **de relatie tussen duurzame landbouw, gezond voedsel en gezondheid bij de mens** wenselijk, vanuit de samenhang tussen landbouw, voeding en gezondheid.

Toelichting op de aanbevelingen:

Trend doorbreken
In het debat over voedsel en duurzame landbouw wordt veel vanuit scherpe tegenstellingen geredeneerd met als gevolg dat de benodigde ontwikkelingsstappen worden belemmerd. Of het gaat om de tegenstellingen tussen biologisch versus gangbare landbouw, lokaal versus mondiaal voedsel of plofkippen versus de kip van morgen, deze tegenstellingen zijn onoverbrugbaar als iedereen vasthoudt aan de eigen belangen en overtuigingen. Hierbij wordt teveel gericht op 'middelen' in plaats van 'doelen'. Consumenten en stakeholders onderschrijven over het algemeen wel hetzelfde *doel*, namelijk *voldoende gezond, betaalbaar veilig en duurzaam geproduceerd voedsel voor iedereen voor altijd*. Een voedselbeleid kan dit gemeenschappelijke doel vaststellen en daarbij voor het bereiken daarvan ruimte laten voor diverse middelen. Deze middelen worden door aanpalend en bestaand (landbouw, milieu,

klimaat, voedselveiligheid, ontwikkelingssamenwerking en volksgezondheid) beleid ontwikkeld. Wij pleiten ervoor om vanuit respect voor ieders mening en benadering gezamenlijk de transitie aan te gaan naar het *gemeenschappelijke* doel. Dit vergt echter wel een bewust beleid op diversiteit in bedrijven, in de keten en in benaderingen.

Huidige intensieve landbouw en voedselconsumptie niet duurzaam
De intensieve landbouw werd na de oorlog in Nederland breed ingezet en groeide gestaag. Opbrengsten in de Nederlandse landbouw zijn door veredeling en selectie, grote inzet van kunstmest en (chemische) bestrijdingsmiddelen alsmaar gestegen. Echter, er zijn voorbeelden waar de bodems, planten en dieren letterlijk uitgeput raken door het opjagen van het groeiproces. We betalen daarmee een hoge prijs: uitputting van de natuurlijke productiemiddelen met her en der dalende meeropbrengsten en een verhoogde gevoeligheid voor weersextremen als overtollige regenval en droogte. In bepaalde cruciale functies van de bodem kan soms niet meer worden voorzien, zoals goede doorwortelbaarheid en waterbergend vermogen. Op termijn is dit ook een bedreiging voor onze voedselvoorziening en voor een (economisch en ecologisch) veerkrachtige landbouwsector.
Ook andere effecten zijn verontrustend: verspreiding van en blootstelling aan toxische bestrijdingsmiddelen en antibiotica, een forse afname van biodiversiteit, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid en ecosysteemdiensten zoals schoon grond- en oppervlaktewater. In de voedselketen blijkt bijna de helft van het voedsel verloren te gaan en niet te worden geconsumeerd[1]. In de EU wordt 80% van de landbouwgrond gebruikt voor de productie van veevoer en de mondiale groeiende consumptie van vlees en zuivelproducten legt daarmee een groot beslag op de productiemiddelen. Door de intensivering van de landbouw en de steeds verdere bewerking is de voedingswaarde van ons voedsel afgenomen. Ook vanuit gezondheidszorg en –kosten is er alle reden om onze vleesconsumptie terug te dringen. De maatschappelijke kosten van de huidige voedselproductie en –consumptie en daaraan gelieerde gezondheidskosten worden niet in de voedselprijzen meegenomen.

Voedsel, gezondheid en landbouw zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden
In 2011 concludeerden de experts van de Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding[2] dat landbouw en voeding momenteel veel te veel ontkoppeld zijn: '*Onduurzame landbouw en ongezonde voeding zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op verstoorde ecologische en sociale samenhangen en relaties.*' Dat leidt tot een situatie waarin interventies in het ene deel van de keten tot problemen in een ander deel van de keten leiden. Zo is bijvoorbeeld het gebruik van antibiotica in de veeteelt inmiddels een probleem geworden voor de humane gezondheid in verband met groeiende antibioticaresistentie in ziekenhuizen. Ook wij pleiten voor het integraal benaderen van landbouw, voeding en gezondheid vertaald in een voedselbeleid, geënt op hedendaagse uitdagingen. Juist in een dergelijke systeemaanpak wordt recht gedaan aan de evenwichtige samenhang binnen de keten, redenerend vanuit gezonde voeding voor iedereen met behoud van productiemiddelen voor altijd. Verder kan een voedselbeleid bijdragen aan sterke vermindering van de maatschappelijke kosten op het gebied van gezondheid, het milieu, klimaat en biodiversiteit.

Verduurzaming vergt inzet op een eiwittransitie
Voor het voeden van een wereldbevolking van op termijn negen miljard mensen is een aanpassing van het consumptiepatroon onvermijdelijk. Ook voor milieu, klimaat en gezondheid zou het goed zijn als we in Nederland onze eiwitproductie en -consumptie

[1] Global food: waste not, want not, Institution of Mechanical Engineers, 2013, http://www.imeche.org/Libraries/Reports/Global_Food_Report.sflb.ashx
[2] Naar een integrale benadering van duurzame landbouw en gezonde voeding, Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding, 2011

aanpassen. Meer plantaardige eiwitten, eveneens gepropageerd door EU-beleid en duurzamere dierlijke producten bieden hiervoor kansen. Verandering van eetpatronen gaat echter niet vanzelf. Wij stellen voor om lessen te trekken uit andere, reeds in gang gezette, transities om te komen tot een goede strategie voor de eiwittransitie. De eiwittransitie is complex en behelst diverse niveaus[3]:

- Voor veel consumenten vermindering van de eiwitconsumptie en verschuiving naar een gezonder eetpatroon
- Meer plantaardige eiwitten, minder dierlijke eiwitten
- Minder bewerking van eiwitten (i.v.m. gezondheid)
- In de dierlijke eiwitten schuiven naar gezondere en milieuvriendelijkere producten
- Productie van meer duurzame (plantaardige) eiwitten in Nederland
- Minder verspilling van eiwitten
- Ketenoptimalisatie, zoals verbeterde stikstof (nutriënten)- en koolstof-efficiëntie

Het versnellen van de gewenste eiwittransitie vergt verandering van eetpatronen en daarnaast verandering bij de agrarische sector, bij de be- en verwerking, bij de retail, bij de consument en bij de politiek/bestuurlijke aansturing. Instrumenten die succes hebben gehad in het afvalbeleid, het duurzame energiebeleid of het vervoerbeleid kunnen als inspiratie dienen voor een succesvol voedselbeleid. Een voorbeeld van een vertaling is een eiwittransitietarget of een duurzaam eiwitten target. Dit is vergelijkbaar met het aandeel duurzame energie in de energievoorziening of het aandeel biobrandstoffen dat bijgemengd moet worden in benzine en diesel. Concreet zou zo'n target voor eiwitverkopende partijen ontwikkeld kunnen worden.

Voedselbeleid als bijdrage aan gezondheid

Terwijl de levensverwachting van de burger nog steeds toeneemt, neemt ook het aantal burgers met chronische ziekten dramatisch toe. Het metabool syndroom met alle gerelateerde aandoeningen als type 2-diabetes, obesitas en hart- en vaatziekten is in korte tijd uitgegroeid tot een van de belangrijkste chronische ziekten van de Westerse wereld. De belangrijkste oorzaak in het ontstaan van deze chronische ziekten ligt in ons Westerse voedings- en leefpatroon. Daarom heeft voeding een belangrijke rol niet alleen in de preventie maar ook in de behandeling van deze chronische ziekten. Het is verder bekend dat bij het verhogen van het bemestingsniveau, de natuurlijke weerstand van gewassen afneemt en om die reden gewasbeschermingsmiddelen nodig worden. Alle organismen die opgejaagd worden hebben een hoger risico op stress en ziekten. Zelfs bij de mens is aangetoond dat het bevorderen van een snelle groei in de eerste jaar een verhoogd risico op obesitas, insuline resistentie, type 2-diabetes geeft. De vraag wat de effecten op de menselijke gezondheid zijn van de consumptie van planten en dieren die hun natuurlijke weerstand al dan niet op peil hebben, is nog niet onderzocht. Toch is dat cruciaal: dergelijk onderzoek is uiterst relevant in een maatschappij waarin gezondheidsbevordering en gezondheidszorg belangrijke waarden zijn, maar tot steeds hogere overheidsuitgaven leiden.

Het **Louis Bolk Instituut** uit Driebergen is een onafhankelijk, internationaal kennisinstituut dat dankzij praktijkgericht onderzoek en advies al 40 jaar bijdraagt aan écht duurzame landbouw, voeding en gezondheid. Onze systeembenadering zorgt ervoor dat wij vraagstukken in de brede context plaatsen en antwoorden zoeken vanuit het hele 'systeem'. Daarnaast werken we nauw samen met de praktijk, agrarische ondernemers, gezondheidzorg en hun stakeholders. Hierdoor zijn onze oplossingen, kennis en adviezen praktisch en goed toepasbaar en leiden ze tot een duurzame en gezonde groei van mens, dier, plant en bodem.

[3] Bergsma et al. 2015 Strategieën voor de eiwittransitie. 2.C01.0\GB, Delft.

Convocatie

B.J. Krouwel

Rondetafelgesprek **'Naar een voedselbeleid'** op 3 februari 2016.

Bij een Nederlands voedselbeleid zou je er toch op voorhand vanuit moeten kunnen gaan, dat we het hebben over gezond, veilig/betrouwbaar en op een maatschappelijk verantwoorde wijze geproduceerd voedsel. Als er dan toch nog in 2014 een Taskforce Voedselvertrouwen in het leven geroepen moest worden vanwege incidenten in de vleessector, dan (b)lijkt dit uitgangspunt niet 100% 'waterdicht' te zijn…….

A. Hoe komt dit en hoe voorkomen we dat dit nog weer eens nodig zou ('moeten') worden?
B. Welk beleid moet daar voor gelden en 'wie zou wat daaraan moeten doen?

Wie zijn als 'stakeholders' betrokken bij mogelijke oplossingen?

1. de producenten/verwerkers:
   - van hen eisen dat zij zich 100% houden aan (kwaliteits)keurmerken, inkoopvoorwaarden en wet- en regelgeving. Zo niet, dan bedrijven (veel eerder) sluiten!
   - zouden uit eigen maatschappelijke verantwoordelijkheid niet moeten willen 'sjoemelen' en eerder als 'klokkenluider' moeten kunnen en durven optreden in geval zij iets merken van 'gesjoemel' bij collega's.

2. de (tussen) handelaren:
   - zo min mogelijk toelaten/inschakelen in de keten om 'potentieel gesjoemel' te voorkomen;
   - door scherper toezicht en controle mogelijke 'sjoemelaars' eerder en harder aanpakken.

3. de retailers:
   - door de 'keiharde' onderlinge prijsconcurrentie richting consument is de 'verleiding' om voor de scherpste inkoopprijs te gaan bij toeleveranciers een (groot) 'risico' voor tolerantie met betrekking tot de kwaliteitseisen (in de meest brede zin) bij de inkoop van producten;
   - het argument dat de consument bepaalt wat er in de schappen komt te liggen, gaat naar mijn mening niet op: de consument raakt minder 'in verwarring' wanneer het assortiment waaruit hij/zij kan kiezen beperkter is. Er is teveel keuze in hetzelfde product.
   - de retailers moeten op grond van hun eigen MVO-beleid andere (= betere) keuzes maken wat zij wel en wat zij vooral niet aanbieden!

4. de consument:
   - moet beter geïnformeerd/voorgelicht worden omtrent de totstandkoming / inhoud / kwaliteit / werking van voedingsmiddelen;
   - moet door een bewuster koopgedrag de retailer helpen in het bepalen van het assortiment;

5. (de) maatschappelijke organisaties:
   - moeten genuanceerder, minder 'populistisch' en meer onderbouwd hun kritische houding richting producten/verwerkers, de (tussen) handelaren en retailers gaan ventileren;
   - moeten hun eigen achterbannen meer aanzetten en sturen in het bereid zijn meer te betalen voor betere producten in plaats van als burger activistisch te 'kraaien', maar als consument toch te kiezen voor het goedkoopste product;
   - zouden meer bondgenootschappen moeten sluiten met partners in een keten om tot aanpassingen in het productaanbod te komen!

6. <u>de overheid</u>:
   heeft diverse rollen en verantwoordelijkheden:
   a. wet- en regelgever: zou op dit gebied pro-actiever, duidelijker en meer sturend kunnen en mogen zijn. Nu loopt de overheid nog wel eens achter de feiten aan resp. pakt 'mazen' in de wet- en regelgeving onvoldoende adequaat aan, waardoor incidenten kunnen blijven plaatsvinden;
   b. toezichthouder via de NVWA en de ACM:
      - er was veel kritiek op de kwaliteit en werkwijze van de NVWA, dit is verbeterd. MAAR: 'zijn we er' of kan er nog (meer) verbeterd worden, bijv. op het gebied van 'gecontroleerde' informatie-uitwisseling met het bedrijfsleven om eventuele wantoestanden eerder in de kiem te smoren? Als dit in het algemeen maatschappelijk belang is, moeten we dan belemmerende privacy-maatregelen niet verder aanpassen?
      - de ACM: zijn er al voldoende 'tot de orde roepende' maatregelen richting de ACM getroffen? Deze Autoriteit zou zich anders dienen te gedragen als het gaat om afspraken in ketens om de kwaliteit van producten te verbeteren in plaats van dan te roepen dat de mededinging in gevaar zou zijn. Als er op grond van overheidsbeleid en 'drang' vanuit de samenleving afspraken tussen partijen in een keten worden gemaakt, die leiden tot een gewenste kwaliteitsverbetering van een product, dan kan en mag het toch niet zo zijn dat een ACM dit zou mogen/kunnen verhinderen?
   c. internationaal 'lobbyist/afsprakenmaker': als bedrijven in Nederland op grond van een Nederlands overheidsbeleid zich aan de wet- en regelgeving houden, maar interntionaal opereren en in de omliggende EU-lidstaten met andere = minder strenge wet- en regelgeving op voedselgebied te maken hebben, belemmert dit hun (internationale) concurrentiepositie. Dit is voor deze bedrijven financieel-economisch ongunstig, maar ook voor de schatkist van de Staat der Nederlanden. Oftewel, de Nederlandse overheid moet in Brussel veel en veel harder 'met de vuist op tafel slaan', dat er sneller een veel meer uniform Europees voedselbeleid tot stand komt om de internationale concurrentie-ongelijkheid de kop in te drukken!

<u>Conclusie/aanbeveling:</u>

Naar mijn overtuiging zou er een – tijdelijk- vervolg moeten komen op wat – destijds heette – de Taskforce Voedselvertrouwen met als doelstelling/taakopdracht:

1. nagaan of de destijds tot stand gekomen afspraken in de praktijk inmiddels uitgevoerd zijn resp. nageleefd worden;

2. bezien of er nog 'mazen' gedicht moeten worden om een optimaal gegarandeerde gezonde en veilige/betrouwbare voedselvoorziening in Nederland te hebben en zo ja, tot welke wettelijke nieuwe/aangepaste wet- en regelgeving dit moet leiden;

3. wie/welke partij als stakeholder belemmert 1 en/of 2 en welke maatregelen zouden daartegen getroffen moeten worden om deze belemmeringen op te heffen.

Bart Jan Krouwel
Didam, 21 januari 2016

Convocatie

O. de Schutter

Tot op heden (nog) geen bijdrage ontvangen

Convocatie

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Blok 2:
Maatschappelijke organisaties
11:00 - 12:00 uur

Woensdag 3 februari 2016
10.00 – 13.00 uur

Deze reader is uitsluitend voor intern gebruik en voor deelnemers aan het gesprek.

Convocatie

S. Akkerman

Inbreng Natuur & Milieu
Ronde Tafel Tweede Kamer over het Nederlands voedselbeleid, n.a.v. de kabinetsreactie op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid', 3 februari 2016

Op 30 oktober 2015 publiceerde het kabinet een reactie op het WRR-rapport 'Naar een Voedselbeleid'. Daarin onderschrijft het kabinet de mening van de WRR dat de volksgezondheid, ecologische houdbaarheid en robuustheid van ons voedselsysteem belangrijke uitdagingen vormen om op de lange termijn de productie van voldoende, veilig, gezond en duurzaam voedsel te borgen. Daarbij moeten consumenten gestimuleerd worden gezonder en duurzamer te eten. In deze kabinetsreactie wordt een voedselagenda opgesteld voor een samenhangend voedselbeleid.

Natuur & Milieu is het eens met deze constatering en beschouwt de reactie als een stap in de goede richting. De intentie om op het gebied van voedsel niet slechts te kijken naar de productiekant, maar het thema integraal te benaderen, juichen wij van harte toe. We vinden echter dat er meer kan en moet gebeuren om er voor te zorgen dat Nederland koploper wordt in het verduurzamen van de voedselproductie en -consumptie. Onderzoek naar en agendering van thema's zoals innovatie en gezonde en duurzame voedselconsumptie zijn van belang, maar bij een integraal voedingsbeleid hoort ook een actieve rol van de overheid om de geformuleerde beleidsdoelen te helpen realiseren. Daarbij kan het kabinet verschillende instrumenten inzetten. Hieronder lichten wij drie van onze kernpunten toe, waarop de overheid zich volgens ons moet richten.

1. **Inzetten op innovatie**

Nederland heeft met haar sterke agro- en foodcomplex de kans om koploper te worden in het ontwikkelen, uitproberen, en vermarkten van de voedseloplossingen van de toekomst. Het verspreiden van kennis, niet bulkproductie, moet het uitgangspunt zijn. Het kabinet kan hier een belangrijke regierol vervullen, door het topsectorenbeleid meer integraal op verduurzaming van productie en consumptie te richten en **minimaal de helft van de top-sector-middelen beschikbaar te stellen voor de transitie van een menu met te veel dierlijke eiwitten naar een menu met meer plantaardige eiwitten**.
Daarnaast moeten koplopers de ruimte krijgen te experimenteren met hun vernieuwende ideeën op het gebied van bijvoorbeeld innovatieve stalsystemen, zodat uitbreiding en opschaling kan plaatsvinden. Dit kan onder andere door middel van vergunningverlenging, innovatiesubsidies en de inzet van EU-gelden. Stimuleer daarnaast innovaties in Europese eiwitten voor veevoer, en plantaardige eiwitproducten voor mens en dier door SBiR en het Topsectorenbeleid.

2. **Zet in op gedragsverandering bij consumenten**

Een gedeeltelijke verschuiving van dierlijke naar plantaardige eiwitbronnen is goed voor de gezondheid, het dierenwelzijn, het milieu en de natuur. De overheid kan een rol pakken bij het stimuleren van gedragsverandering bij consumenten. Voorlichting is belangrijk, maar op zichzelf niet

effectief genoeg om gewoonten te doorbreken. Ook meer aandacht voor voedsel in het onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan duurzame voedselconsumptie. Gezonde lunches, schoolfruit en kooklessen dragen bij aan positieve gedragsverandering.
Daarnaast zullen financiële maatregelen bijdragen aan het beïnvloeden van de keuzes van burgers en consumenten. Voorbeelden zijn een **0% btw-tarief op plantaardige producten**, zoals groente, fruit, noten en kant-en-klare vleesvervangers, en het afschaffen van het grootverbruikerstarief voor energie.

3. Stel integrale ambitieuze normen en doelen

Maatregelen die zich richten op een enkel aspect van verduurzaming benutten niet het volledige potentieel en kunnen soms zelfs voor afwenteling zorgen. Duurzaamheid in het voedselsysteem moet op integrale wijze benaderd worden. Geen eenzijdige focus op fosfaat, of klimaat, maar integrale systeemveranderingen zijn nodig. Gezonde en duurzame voedseloplossing bieden vooruitgang op meerdere terreinen, zonder op andere aspecten achteruit te boeren. Een voorbeeld is het uitbreiden van het Beter Leven Keurmerk met milieuaspecten, zoals Natuur & Milieu dat samen met de Dierenbescherming opzet. Enkele concrete aanbevelingen zijn:

1) Verbied binnen een termijn van drie jaar schadelijke bestrijdingsmiddelen. Dit kan omdat er inmiddels niet-schadelijke, alternatieve gewasbeschermingsmiddelen en teeltmethodes beschikbaar zijn.
2) Voer een landelijke consumentencampagne gericht op flexitariërs, met het doel de consumptie van plantaardige alternatieven voor vlees te stimuleren en tegelijkertijd voedselverspilling te verminderen.
3) Stel een nieuwe schijf van vijf samen, die uitgaat van gezond en duurzaam voedsel, en waarin de uitdaging om 9 miljard mensen in 2050 binnen de grenzen van de draagkracht van de aarde te voeden is meegenomen.
4) Stel ambitieuze inkoopvoorwaarden en voor het duurzaam inkoopbeleid voor gezond en duurzaam voedsel ook uit. Scherp deze voorwaarden regelmatig aan.

Conclusie

Er worden stappen in de goede richting gezet, wat Natuur & Milieu van harte ondersteunt. Nu is het zaak om verdere invulling aan deze agenda te geven door concrete acties op te stellen. We lichten onze punten graag toe tijdens het rondetafelgesprek.

Sijas Akkerman, hoofd Voedsel bij Natuur & Milieu, s.akkerman@natuurenmilieu.nl.

Convocatie

J. Smeets

Tot op heden (nog) geen bijdrage ontvangen

Convocatie

J. Lohman

Tot op heden (nog) geen bijdrage ontvangen

Convocatie

E. Jonker

Reactie Koninklijke Horeca Nederland op WRR rapport 'Naar een voedselbeleid' en de kabinetsreactie (31532, Voedingsbeleid).

Voedsel is een belangrijk thema in de maatschappij van vandaag. Helaas is voedsel ook een onderwerp dat vele kanten kent en zich niet laat vangen in een eenvoudige probleemstelling. Het is een onderwerp dat vanaf meerdere kanten aan te vliegen is en een onderwerp waar menigeen een mening over heeft. Kortom, het is niet altijd duidelijk waar we met elkaar naar toe werken en wat er door wie gedaan moet worden om te komen tot smaakvol, duurzaam en gezond voedsel in Nederland. Het WRR rapport geeft een duidelijk beeld over de stand van zaken, de dilemma's en de noodzaak tot actie.

Voorbeeldrol horeca
Koninklijke Horeca Nederland (KHN), vertegenwoordiger van 20.600 horecabedrijven in Nederland, benadrukt de noodzaak tot het zetten van gezamenlijke stappen. En benadrukt ook dat de horeca hierin geen sleutelrol heeft, maar wel een medeverantwoordelijkheid. De gezamenlijke stappen zijn al ingezet in samenwerkingsverbanden zoals de Alliantie Verduurzaming Voedsel, het Akkoord Verbetering Productsamenstelling en de Groentecoalitie waarin ook KHN een actieve rol heeft.
KHN ziet een rol voor de horeca om consumenten te inspireren en de voorbeeldrol op te pakken van oudsher al bij de horeca ligt. De horeca kan mensen (weer/meer) leren over smaak, leren koken en daarmee leren eten.

Coördinatie overheidsbeleid
Er is daarbij wel behoefte aan afstemming en coördinatie op het gebied van beleid. Het zou in de praktijk niet mogelijk moeten zijn dat er tegengesteld beleid wordt gemaakt door verschillende departementen. Doel is een voedselbeleid opgesteld door de overheid, waarin economische, ecologische en gezondheidsaspecten allen een even grote rol spelen. Het mag niet zo zijn dat per definitie economie voor ecologie gaat, of gezondheid voor economie, etc. Er moet een optimale balans gevonden worden die ondersteund wordt door meerdere departementen, ongeacht hun specifieke focus. Een voorbeeld: de vanuit voedselveiligheidsgedachte verplichte 2-uursborging rond buffetten in de horeca speelt voedselverspilling in de hand.

Consument en gedrag
Daarnaast vindt KHN dat er een rol is weggelegd voor de overheid om consumenten en maatschappij eenduidig en constructief te informeren over voedsel. Zo kan de consument zelf een wel overdachte keuze maken. Doel is hierbij om zoveel mogelijk verwarring te voorkomen en onzekerheid weg te nemen. Bijvoorbeeld de angst dat voedsel straks 'niet meer lekker is'. Want er is geen mens op aarde die zich laat afpakken dat wat hij lekker vindt'. Maar ook onduidelijkheid, zoals bijvoorbeeld over het eten van (vette) vis, wat gezondheid betreft een uitstekende keus, maar vanuit ecologisch standpunt een ingewikkelde.

Nieuwe rol overheid
Er moet gekeken worden naar nieuwe methoden om de maatschappij de juiste kant op te sturen. Wetgeving en verplichtingen zijn niet meer de middelen die hiervoor ingezet kunnen worden. Er is behoefte aan een nieuwe kijk op de rol van de overheid en de verbindingen bij stakeholders. Die zit steeds meer in gedragsveranderingen. En deze gedragsverandering kunnen we alleen gezamenlijk voor elkaar krijgen, met inzet van iedereen uiteraard passend bij de positie in de maatschappij.

Focus in de horeca
De horeca heeft niet stil gestaan en zal de komende jaren zeker niet stil gaan staan. Duurzaamheid en gezondheid zijn, naast gastvrijheid en ondernemerschap, onlosmakelijk verbonden met de horeca. De focus in de horeca zal steeds meer gericht worden op het aanbod. Niet alleen in de vorm van meer groente en minder dierlijke eiwitten, maar ook in portiegrootte, samenstelling en manier van presenteren. De horeca laat zien dat gezond en duurzaam eten smaakvol is. Maar let wel, verplichtingen rond etikettering, bijvoorbeeld op de menukaart, zullen slechts leiden tot een schijnvernieuwing en een verhoging van de administratieve lasten. Er is een roep om transparantie, maar die mag niet doorslaan naar de administratieve kant. Immers, onderzoek van de ACM toont maar weer eens aan dat keurmerken en certificaten door de consument niet meer als een goede houvast worden gezien.

Conclusie
Dat voedsel – en niet alleen voeding – een belangrijk thema is, is geen discussie. De noodzaak om te komen tot een gecoördineerd voedselbeleid is voor KHN geen vraagstuk, maar een zekerheid. Gezien de complexiteit en diversiteit van stakeholders in voedsel vraagt dit om een nieuwe kijk op beleid. Het gaat niet meer om verplichten en regels stellen, maar om het stimuleren, faciliteren en eenduidig informeren over voedsel en het beïnvloeden van gedrag. En ook de internationale context mag niet vergeten worden.

KHN zal zich blijven inzetten op de voorbeeldrol van de horeca. Focus hierbij ligt zowel op het gebied van onderwijs en opleidingen – kunnen we chefs en ondernemers al van de juiste basis voorzien? – en op het verder stimuleren en enthousiasmeren van de horecaondernemers.

Tot slot: laten we vooral niet vergeten dat voedsel lekker en smaakvol moet zijn!

Convocatie

centraal bureau levensmiddelenhandel

M. Jansen

Schriftelijke inbreng CBL ter voorbereiding op het rondetafelgesprek van de vaste commissie voor Economische Zaken over een Nederlands voedselbeleid, n.a.v. de ontvangst van de kabinetsreactie op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'

Het CBL deelt het uitgangspunt van de WRR: het veilig stellen van voldoende, gezond, veilig en duurzaam voedsel voor iedereen. Op hoofdlijnen kan gesteld worden dat het beleid en de activiteiten van bedrijven zeer succesvol zijn geweest: We hebben in Nederland een overvloed aan veilig en betaalbaar voedsel en niemand hoeft honger te hebben of ziek te worden van voedsel. Het CBL pleit daarom voor intensivering van de huidige samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en NGO's om maatschappelijk verantwoord ondernemen op een steeds hoger niveau te brengen.

Ter verdere voorbereiding ontvangt u hierbij een kort overzicht van de bijdrage die de leden van het CBL reeds leveren langs twee van de in het WRR rapport genoemde lijnen: volksgezondheid en ecologische houdbaarheid. Ook ontvangt u een aantal aandachtspunten voor een gedegen en robuust voedselbeleid.

Volksgezondheid
Alle Nederlanders hebben in de 4300 supermarkten volop keuze uit een groot assortiment van verse, samengestelde en verwerkte producten. De leden van het CBL werken aan een gezondere keuze voor de consument én een gezonder aanbod in de supermarkt. Alhoewel de consument ook verantwoordelijkheid heeft bij het maken van keuzes, zijn supermarkten graag bereid om, waar mogelijk, hierbij te helpen. Dankzij het Vinkje ziet de consument in één oogopslag welke producten minder zout, suiker en verzadigde vetten, en soms ook meer vezel bevatten binnen een categorie. In het Akkoord Verbetering Productsamenstelling werken supermarktorganisaties samen met merkfabrikanten aan verbetering van de samenstelling van producten. Per productgroep worden maximumnormen voor zout, suiker of verzadigd vet afgesproken, om stapsgewijs het assortiment in de supermarkt gezonder te maken.

Het CBL hecht ook veel waarde aan het herstel van vertrouwen in voedsel, het borgen van productintegriteit en het terugdringen van fraude. Het terugwinnen van het vertrouwen dat producten veilig en echt zijn, gaat langs een zestal actielijnen. Deze actielijnen zetten de leden van het CBL als branche in. Onderdeel hiervan is bijvoorbeeld de voorwaarde dat onze leveranciers werken met GFSI-erkende kwaliteitssystemen en de bovenwettelijke eis om een uitvoering van een VACCP (Vulnerability Analyse and Critical Control Points).

Ecologische houdbaarheid
Het terugdringen van voedselverspilling staat hoog op de maatschappelijk agenda van de supermarkt- en foodservicebranche. Door slim in te kopen, goed te plannen en op tijd af te prijzen proberen supermarkten het aantal niet-verkochte producten zo klein mogelijk te houden. Een voorbeeld hiervan is de korting op producten die vlak voor de THT-datum zitten zodat deze niet worden weggegooid maar nog worden geconsumeerd. Samenwerking met andere schakels in de keten is essentieel voor het terugdringen van voedselverspilling. Het CBL intensiveert binnen de Alliantie Verduurzaming Voedsel (AVV) de aanpak voor het tegengaan van voedselverspilling.

Ook op gebied van de verduurzaming van producten en grondstoffen (o.a. palmolie, soja, cacao, koffie, thee, groente en fruit, vlees) worden verschillende keteninitiatieven ondernomen. Een voorbeeld hiervan zijn de afspraken die in de voorbije jaren zijn gemaakt over de verdere verduurzaming van kip en varkensvlees. Door deze afspraken komt een duurzaam stukje vlees voor iedere consument binnen handbereik.

Tot slot nemen de supermarkten ook hun verantwoordelijkheid wat betreft arbeidsomstandigheden. Zo werken supermarkten aan het vergroten van het aanbod van producten met keurmerken die gericht zijn

op verbetering van arbeidsomstandigheden (UTZ, Fairtrade). Voor het thema leefbaar loon heeft het CBL in samenwerking met onder andere IDH de ambitie om in 2016 tot een IMVO-convenant te komen.

Aandachtspunten voedselbeleid

- In de voedselketen moet de sterke focus op landbouw plaatsmaken voor een gelijkwaardige waardering voor alle spelers. Boer, producent en retailer spelen allemaal een belangrijke rol in de Nederlandse Agri- & Foodsector en werken volop aan de bovenwettelijke invulling van de maatschappelijke behoeften van de vier miljoen klanten die dagelijks de Nederlandse supermarkt bezoeken. Een sterke focus op één van deze schakels uit de voedselketen, doet de andere spelers tekort.

- Een meer geïntegreerd beleid voor voedsel is essentieel. De focus ligt op dierenwelzijn, milieu en gezondheid van mens en dier. Het advies van WRR is hier zeer relevant. Interdepartementale samenwerking kan en moet veel beter. Daarnaast is internationale afstemming cruciaal: voedselveiligheid en het opbouwen van een robuuste voedselketen is grensoverschrijdend.

- Verduurzaming moet vanuit de markt komen. Maak het mogelijk om convenanten af te sluiten, maar laat de uitvoering aan de marktpartijen over. Hierbij is het van belang om te kijken naar de ruimte voor duurzame initiatieven binnen het huidige mededingingskader. Het CBL is daarom voorstander van toetsing vooraf door de ACM via een informele zienswijze, een optie die niet is opgenomen in de concept beleidsregel Mededinging en Duurzaamheid.

- Het CBL vindt het van belang om transparant te zijn, zonder de consument te overladen met informatie. De consument verwacht een gezond, veilig en duurzaam product te kopen. Voor diegene die meer wil weten is de informatie beschikbaar, zonder dat alles persé op het etiket staat. Verplichte openbaarmaking van alle informatie, leidt niet per definitie tot een duurzamer of gezonder product, maar zorgt wel voor veel administratieve rompslomp.

- Een circulaire economie is de toekomst. Voor ieder bedrijf is het van belang dat reststromen zo hoog mogelijk worden verwaard. Het streven is de kringlopen te sluiten. Denk hier bijvoorbeeld aan de jaarlijkse 2% energiebesparing die alle supermarkten realiseren, de logistieke samenwerking waardoor CO_2-uitstoot wordt verminderd en het brancheverduurzamingsplan verpakkingen. De overheid kan meerwaarde bieden door ook hier eenduidig beleid te voeren en daarmee de juiste prikkels te geven voor het optimaal verwaarden van grondstoffen en reststromen.

Tot slot

Het CBL is van mening dat additionele wetgeving rondom voedsel enkel zorgt voor belemmering van de huidige én nieuwe initiatieven in de markt gericht op verduurzaming. Het CBL pleit daarom voor een ondersteunende en faciliterende rol van de overheid, om zo de activiteiten gericht op maatschappelijk verantwoord ondernemen op een steeds hoger niveau te brengen en gezamenlijk het aanbod van duurzamer en gezonder voedsel te vergroten. Het CBL is geen voorstander van een aanvullend voedselbeleid vanuit een centraal sturende overheid dat resulteert in extra wet- en regelgeving en marktverstorende middelen als heffingen en subsidies. Geef de markt de ruimte om, al dan niet gezamenlijk, zijn werk te doen.

De supermarkt- en foodservice bedrijven aangesloten bij het CBL blijven zich inzetten om elke dag beter te presteren. Hierbij zijn voor ons de dagelijkse en toekomstige wensen van de klanten het uitgangspunt.

Convocatie

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Blok 3: Sector
12:00 – 13:00 uur

Woensdag 3 februari 2016
10.00 – 13.00 uur

Deze reader is uitsluitend voor intern gebruik en voor deelnemers aan het gesprek.

Convocatie

FNLI
FEDERATIE NEDERLANDSE LEVENSMIDDELEN INDUSTRIE

M. Boerstra

Inbreng FNLI rondetafelgesprek over het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'
Januari 2016

De Nederlandse levensmiddelenindustrie is van groot belang voor onze economie. Dagelijks zijn 134.000 Nederlanders bezig met de productie van levensmiddelen, waarvan 64% in het MKB. De productiewaarde van de sector is €63,9 miljard, 20% van de totale industriële omzet in Nederland. Agri&Food is aangewezen als één van de negen Topsectoren. Internationaal gezien behoort Nederland tot de koplopers qua kennis en innovatie. Tegelijkertijd staat de sector voor grote maatschappelijke uitdagingen zoals het borgen van mondiale voedselzekerheid, verdere verduurzaming van de productie als onderdeel van een omschakeling naar een circulaire economie en het gezonder maken van het product- en maaltijdaanbod.

Beknopte reactie op het WRR-rapport en de kabinetsbrief
De FNLI ziet het rapport als een belangrijke ondersteuning van het huidige door haar gevoerde beleid. Dat richt zich op het versterken van de economische en maatschappelijke positie van de Nederlandse Agri&Foodketen en, in het bijzonder, van de levensmiddelenindustrie als essentiële schakel daarbinnen. De WRR benadrukt dat voor de mondiale uitdagingen op het gebied van voedsel geen simpele oplossingen bestaan: op diverse niveaus en in het gehele "voedselnet" is actie is. De rol van Nederland als 'voedselland', met productie, kennis en innovatie, wordt terecht benadrukt.
De FNLI vindt het positief dat het kabinet wijst op bestaande initiatieven en ambities en ervoor kiest deze activiteiten voort te willen zetten, uit te bouwen en te versnellen. Zo verwijst het kabinet naar o.a. het Akkoord Verbetering Productsamenstelling, de Alliantie Verduurzaming Voedsel, de Topsector Agri&Food en Tuinbouw&Uitgangsmaterialen, Plastic Heroes, de Duurzame Zuivelketen en het Initiatief Duurzame Handel.

Drie aanbevelingen
1. Meer beleidscoherentie en interdepartementale coördinatie
De Nederlandse Agri&Foodsector beslaat het proces van primaire productie, bewerking, verwerking, vermarkting, distributie en verkoop van voedsel in binnen- en buitenland. Dit proces kent talloze facetten en heeft raakvlakken met een breed scala aan politieke dossiers die belegd zijn bij tenminste vijf ministeries. Een greep uit de voor de levensmiddelenindustrie dossiers:

- Ministerie van VWS: reductie zout, verzadigde vetten, energie in producten; reclamebeleid, Jongeren op Gezond Gewicht, voedings- en gezondheidsclaims; Richtlijnen Goede Voeding; openbaar maken controlegegevens door de NVWA; handhavings- en interventiebeleid van de NVWA; voedselveiligheid; traceerbaarheid; nieuwe technologieën; etiketteringswetgeving; antibioticagebruik en resistente bacteriën, et cetera.
- Ministerie van EZ: voedselverspilling; mededinging vs. duurzaamheid; Groen Onderwijs; vestigingsvoorwaarden levensmiddelenindustrie; innovatiebeleid; exportmogelijkheden; Gedragscode Eerlijke Handelspraktijken, landbouwbeleid et cetera.
- Ministerie van BuHa&OS: inkoop en gebruik van duurzame grondstoffen: palmolie, vlees, AGF, specerijen, hazelnoten, rietsuiker, etc.; sociale arbeidsomstandigheden, et cetera.
- Ministerie van I&M: BREF; MJA3/MEE; biobrandstoffenbeleid, schaliegas i.r.t. grondwater; Kaderrichtlijn Water; EU Air Quality Package; PAS-regelgeving Nederland; geurbeleid; uitvoering Raamovereenkomst verpakkingen 2013 – 2022, et cetera.

De FNLI pleit al geruime tijd voor meer beleidscoherentie en interdepartementale coördinatie op terreinen die de voedselsector raken, om tegenstrijdigheden te voorkomen en investeringszekerheid te bevorderen. Het is daarom positief dat ook de WRR hier aandacht voor vraagt. Al deze dossiers onder te brengen bij één ministerie is naar het oordeel van de FNLI onhaalbaar en onrealistisch en leidt tot nog ingewikkelder coördinatievragen. De Ministeries van VWS, I&M, EZ en BuHa&OS blijven altijd een legitieme verantwoordelijkheid en dus bemoeienis hebben met veel bredere voedselgerelateerde thema's, zoals volksgezondheid, natuurbeheer, milieu, energie, handel.

2. Innovatieve, duurzame en efficiënte voedselproductie goed voor Nederland en Europa
Nederland is een toonaangevende speler op het gebied van innovatieve, duurzame en efficiënte voedselproductie en is de tweede agro-exporteur ter wereld. Bovendien is Nederland wereldwijd hofleverancier van de meest innovatieve Agri&Foodbedrijven en kennisinstellingen. Dit zijn niet alleen multinationals, maar voor het merendeel succesvolle midden- en kleinbedrijven. De wijze van voedselproductie zoals die in ons land de afgelopen decennia is opgebouwd, is van groot belang voor ons land en de ons omringende landen. Toch kan het beeld dat we in Nederland "produceren voor de rest van de wereld" ook gemakkelijk verkeerd begrepen worden: de helft van onze binnenlandse productie wordt weliswaar geëxporteerd, maar 80% daarvan blijft binnen een straal van 1000 km in Noordwest Europa. Onze veruit allergrootste afzetmarkt is Noord-Duitsland. In Californië zou deze actieradius betiteld worden als *local production*. Voor Nederlandse bedrijven bestaat bovendien veel potentieel in het exporteren van kennis. Het is van belang om dit te blijven combineren met de export van hoogwaardige producten en de productie hiervan in eigen land te houden. Voorwaarde voor blijvende investeringen in R&D is dat hier ook geproduceerd wordt; wordt de productie verplaatst, dan verhuizen de innovatiecentra mee. Het meeleveren van kennis met de producten is ondersteunend en moet niet los van elkaar gezien worden.

3. Bouw voort op het bestaande voedselnet
Naar aanleiding van de oproep die de WRR doet tot het versterken van de robuustheid van het gehele voedselnet, wijst de FNLI op de kracht van het voedselnet zelf. Op het gebied van duurzaamheid, gezondheid en grondstofzekerheid, worden al geruime tijd diverse initiatieven genomen in de sector en in het netwerk daaromheen. De sector laat zien dat het haar op deze terreinen menens is, getuige de vele ontwikkelingen en initiatieven omtrent productontwikkeling, procesinnovatie, ketensamenwerking, zelfregulering, internationale samenwerking en certificering. Het is immers de sector zelf die het grootste belang heeft bij versterking van haar maatschappelijke en economische positie. Het Topsectorenbeleid is een mooi voorbeeld van hoe de overheid sectoren in hun eigen kracht zet en laat bloeien. De dynamiek van ketens, publiek-private samenwerkingen, de veelheid aan instrumenten in het gebied tussen zelfregulering en overheidsregulering en maatschappelijke netwerken biedt meer kansen voor innovatie en verandering dan top-down overheidsbeleid. De FNLI vraagt de overheid de ingezette weg te blijven volgen, de vele private en publieke initiatieven verder tot bloei te laten komen, te intensiveren en hiermee te kiezen voor een consistent, toekomstbestendig beleid. Voor een robuust voedselsysteem is innovatie van levensbelang. Daarbij moet de belangrijke economische positie van de Nederlandse levensmiddelenindustrie behouden blijven. De FNLI onderschrijft dan ook van harte de aanbeveling van de WRR tot versterking van het innovatiebeleid, o.a. door het bieden van regelvrije experimenteerruimte en het bevorderen van opschaling en toepassing van innovaties.
Tot slot, het Nederlands voedselbeleid kan alleen effectief zijn als het ingebed is in Europees en internationaal beleid. Het kabinet kadert voedselbeleid dan ook terecht in internationaal perspectief.

Convocatie

I. Jansen

Tot op heden (nog) geen bijdrage ontvangen

Convocatie

A.J. Maat

Spreektekst Albert Jan Maat tijdens rondetafelgesprek over het WRR-rapport 'Naar een Voedselbeleid)

meer informatie: Adinda Lodders (06-1288 2887 / alodders@lto.nl)

Dank voor deze uitnodiging om met u vandaag van gedachte te wisselen over voedselbeleid. Wij, boeren en tuinders van Nederland, mogen in dat debat niet ontbreken. Ik deel met u ons beeld.

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid bracht in september 2014 een bijzonder lezenswaardig en indrukwekkend rapport uit. Gedegen analyses, diepgravende deskstudies en stevige interviews met de belangrijke spelers in het veld zijn de basis voor de adviezen van de Raad. Daarmee heeft het rapport bij voorbaat al veel draagvlak. De Raad heeft opgehaald wat in het veld gedeelde beelden zijn en dat gecombineerd met de wetenschappelijke inzichten uit verschillende disciplines.

We hebben het rapport met bijzondere belangstelling gelezen. Per slot van rekening gaat het rapport voor een belangrijk deel over het werk van onze boeren en tuinders.

Het rapport 'Naar een Voedselbeleid' houdt de land- en tuinbouw een spiegel voor, immers we waren erbij toen het landbouwbeleid werd gemaakt.

De WRR gooit een steen in de vijver en daagt ons uit, samen met andere stakeholders, nieuwe visies te ontwikkelen. Het is aan ons om de weg naar volledige circulariteit, de energietransitie, de klimaatdoelen en een eerlijke verdeling van de marges leidend te laten zijn voor een toekomstbestendig voedselbeleid.

Wij delen de visie van het kabinet dat aanpassingen in het voedselsysteem nodig zijn om ook op de lange termijn voldoende, duurzaam en gezond voedsel te kunnen garanderen, zowel in Nederland als in de wereld.

We zijn in de beginfase van een transitie naar een volledig circulaire land- en tuinbouw (en 'groene' economie), die gericht is op het hergebruik van grondstoffen én die op een moderne internationale leest geschoeid is. We staan op het kantelpunt van een structurele verandering en die zal het resultaat zijn van op elkaar inwerkende en elkaar versterkende ontwikkelingen en trends op het gebied van economie, technologie, instituties, natuur en milieu. En daar voeg ik in lijn met het kabinet gezondheid aan toe.

Het debat over voedselbeleid is daarom in mijn ogen het debat over de transitie van de landbouw. Dat lees ik ook uit de reactie van het kabinet.

Het kabinet spreekt over een integraal voedselbeleid waarin volksgezondheid, ecologische houdbaarheid en veiligheid centraal staan, maar dat zie ik als een te magere ambitie. Het zou kunnen betekenen dat 'we alles een beetje beter moeten gaan doen'. Maar ik zou meer ambitie in het debat in willen brengen. En laten we daar wat meer tijd voor nemen en de analyses van de WRR en de reacties op het rapport goed op ons in laten werken en geen keuzes voor de bühne maken.

Om te begrijpen voor welke vragen we vandaag staan, neem ik u even mee naar de jaren '50, na de Tweede Wereldoorlog, de Wederopbouw. De sociaaldemocraat Mansholt is dan minister van landbouw en voedsel. Later wordt Mansholt de architect van het Europees

landbouwbeleid. En dat is de snelweg naar voedselzekerheid en de route om het levenspeil van boeren en tuinders te verheffen en de burger betaalbaar voedsel te verschaffen.

Het GLB is dus niet alleen goed voor onze boeren en tuinders. Het GLB heeft meerdere positieve effecten, zoals de voedselketen die op gang komt, een sterke handelspositie van Nederland in de wereld en betaalbaar eten voor de werknemers in de fabrieken.

Mansholt was sterk in combinatie met de ondernemersmentaliteit van onze boeren en tuinders en de goed georganiseerde samenwerking tussen onderzoek, onderwijs, agribusines en overheid. De Nederlandse land- en tuinbouw kreeg een geweldige boost. Er is al snel geen honger meer en de vrede in Europa houdt stand. Dat beleid heeft lang stand gehouden.

De afgelopen jaren is de focus in het GLB op tijd en terecht verlegd en staat realiseren van toegevoegde waarde en bijdragen aan vergroening, landschap en leefbaarheid centraal. Die vermaatschappelijking van het beleid zal doorzetten. Ook hierin zie ik de beweging dat landbouwbeleid toe is aan een verbreding.

Ondertussen is voedsel voor de meeste Europese consumenten in overvloed beschikbaar en zeer betaalbaar. De consument is spekkoper die voor relatief weinig geld goed, veilig en zeer gevarieerd eten kan kopen.

Maar om ons heen neemt de kritiek op de lage prijs voor ons voedsel toe. Daar sluit ik me bij aan, al constateer ik ook dat er een verschil is tussen de burger die kritiek heeft en de consument die de aanbieding in het winkelwagentje legt.

NGO’s leggen te vaak een verband tussen de intensieve land- en tuinbouw, de lage prijzen en de negatieve effecten op klimaat, milieu en dierenwelzijn. Dat is voor ons een belangrijk punt om te markeren voor het maatschappelijke debat over voedselbeleid.

Om het inkomen enigszins op peil te houden, investeerden boeren en tuinders in schaalvergroting en is voor velen van hen de bedrijfsstrategie gericht op verlaging van de kostprijs per eenheid product. Zij specialiseren zich in één tak.

In de marketing heeft dit fenoneem een naam: commoditytrap. Ondernemingen, retailers, onderscheiden zich alleen nog op prijs. Onderscheidend zijn op kwaliteit en variatie is ondergeschikt aan de kostprijs. We zien dat dit het proces van ‘costprice cutting’ op bedrijfsniveau versterkt.

Daar maak ik me ernstig zorgen over.

Want een stevig verankerd voedselbeleid dat bijdraagt een gezonde samenleving en de circulair is, betekent dat ook de inkomenspositie van boer en tuinder goed en fatsoenlijk geregeld is. Dat is een morele opdracht voor alle stakeholders. Extra eisen en voorwaarden die aan de productie van ons eten worden gesteld, moeten niet worden afgewenteld op het inkomen van boer en tuinder maar gezamenlijk door ketenpartijen en consument worden gedragen.

Het systeem veranderen is reuze ingewikkeld. Dat lukt ons als land- en tuinbouw niet alleen.

Wij steunen de overgang naar een ecologisch houdbaar, gezond en robuust voedselnet. Gezond produceren, verwerken, vermarkten en gezonde voeding horen bij elkaar.Dat zal hoe dan ook het initiatief van vele maatschappelijke partijen vergen, zowel nationaal als Europees.

De stelling dat klimaatverandering de continuïteit van de voedselproductie wereldwijd in gevaar brengt, is voor Nederlandse boeren een grote kans en uitdaging tegelijk. WIJ HEBBEN OPLOSSINGEN; door koolstof (CO2) te binnen aan de bodem, de bodemvruchtbaarheid te verbeteren, de gevolgen van de klimaatverandering (heftige buien) opvangen, de uitstoot van broeikasgassen tot nul terug te dringen door het behandelen en verwerken van verse mest, door verbetering van de biodiversiteit.

Boeren en tuinders hebben een oplossing. Dat maakt ons trots.

Zoals ik aan het begin betoogde en daar wil ik mee afsluiten: Wij slaan met de discussie over een nieuw voedselbeleid tegelijkertijd de weg in naar een circulaire land- en tuinbouw. Het debat over voedselbeleid kan de transitie richting een circulaire economie versterken, mits de overheid dat ondersteunt door een mededingingsbeleid dat faciliteert, in plaats van alleen de laagste prijs na te streven, goed groen onderwijs als onmisbaar wordt beschouwd, innovatie en fiscale vergroening beloont in plaats van bestraft en groene innovatie topprioriteit wordt.

Een volgend kabinet kan daarom niet zonder een eigen ministerie voor voedsel en groene plattelandseconomie.

Dank u wel.

Convocatie

C. Engelen

KROM KOMMER

Reactie van Kromkommer op het Nederlandse Voedselbeleid

Het tegengaan van voedselverspilling moet een prominente rol krijgen binnen het voedselbeleid

Het huidige voedselsysteem is niet meer houdbaar. Honger, milieuvervuiling, uitputting van natuurlijke bronnen, klimaatverandering en stijging van de prijs van het voedsel zijn hier een dagelijks bewijs van. Ongeveer 30% van al het geproduceerde voedsel wordt verspild.[1] Het voorkomen of verminderen van deze verspilling levert dus een directe en concrete winst op. Niet alleen zorgt het voor een vermindering van de vervuiling die deze verspilling oplevert (voedselverspilling levert een grote bijdrage aan broeikasgas emissies), maar het zorgt ook voor een besparing van alle grondstoffen die gebruikt worden om dit eten te produceren. Zoals ook vermeld in het WRR rapport, hebben de maatregelen van de afgelopen jaren niet tot een daling van voedselverspilling gezorgd. Het belang van een sterk voedselbeleid met een focus op het voorkomen van voedselverspilling is volgens Kromkommer dan ook groot om in de toekomst iedereen van veilig, gezond en voldoende voedsel te voorzien.

Kromkommer zet zich in om gekke groente en fruit te redden van de verspilling. 5-10% van het groente en fruit belandt nooit op ons bord vanwege afwijkende *looks*.[2] In contrast: meer dan 70% van de Nederlanders eet onvoldoende groente en fruit.[3] Een belangrijke oorzaak van de genoemde verspilling is de kwaliteitsperceptie die ketenbreed geldt: perfectie is de norm. Smaak en gezondheid zijn hierbij ondergeschikt. Een opvatting die niet meer past bij de uitdagingen waar we op dit moment met z'n allen voor staan.

Volgens Kromkommer zouden de volgende pijlers een onderdeel moeten vormen van het Nederlands voedselbeleid:

Jong geleerd is oud gedaan – voedseleducatie is noodzakelijk
De afstand met ons voedsel is groot. Door verstedelijking weten mensen amper nog waar hun eten vandaan komt.[4] Wij merken dagelijks dat mensen niet weten hoe groente en fruit groeit. Er is op scholen onvoldoende aandacht voor het voedingspatroon, de herkomst en bereiding van voedsel. Hierdoor blijven ook de onrealistische uiterlijke kwaliteitseisen van groente en fruit in stand. De natuur creëert geen eenheidsworst, maar tweebenige wortels, bobbelige appels en kromme komkommers. Goede educatie kan ervoor zorgen dat we weten hoe eten groeit en op ons bord belandt. Dit kan een positieve invloed hebben op de waardering van ons voedsel en minder verspilling.

Voedselveiligheid is belangrijk – maar mag verspilling niet in de hand werken
De afstand met ons voedsel zorgt er ook voor dat we niet goed meer kunnen beoordelen of voedsel wel of niet goed meer is. De consument vertrouwt daarom op cues op de verpakking die voor verwarring zorgen. Een voorbeeld hiervan is de THT/ TGT datum. Maar ook voedsel dat uit voorzorg weggegooid moet worden in de catering of horeca, of later niet meer verwerkt of gedoneerd mag worden zorgt voor verspilling.[5] Er moet kritisch gekeken worden of deze regels versoepeld kunnen worden zodat de voedselveiligheid overeind blijft, maar de verspilling afneemt.

Kwaliteitsklasses groente en fruit houden verandering tegen – aanpassing regelgeving is gewenst
In Europees verband zorgt een klasse-aanduiding voor de indeling van kwaliteit. Het beeld in supermarkten wordt gedomineerd door klasse extra en klasse 1. Klasse 2

belandt af en toe bij de discounter en is te koop op dagmarkten. Het overgrote deel van producten die onder Klasse 3 vallen, mag niet in de winkels verkocht worden en kan enkel naar de verwerkende industrie.[6] Echter vallen onder klasse 2 en 3 ook perfect gezonde en lekkere producten, die er minder perfect uitzien. Een andere benadering van kwaliteit, die minder gefocust is op perfectie en meer op inhoud, kan ervoor zorgen dat er meer producten ook daadwerkelijk in de winkelschappen terecht komen.

Toenemende macht retailers zorgt voor verspilling – samenwerking is noodzakelijk

In het WRR rapport wordt gewezen op de toenemende macht van multinationals en de verstrekkende gevolgen. Ook binnen de groente-en fruitsector zorgt de groeiende macht van retailers voor een keten die uit balans raakt. Ketenbreed verspillen de retailers relatief het minste. Echter is de invloed van hun inkoopbeleid op de keten groot, waardoor retailers verspilling in andere schakels van de keten veroorzaken.[7] Een verbetering van de samenwerking binnen de keten is dan ook essentieel. Ook moet de verantwoordelijkheid voor verspilling samen gedragen worden. Nu is het vaak nog de teler die de gevolgen draagt van strenge selectie van groente en fruit op uiterlijke kenmerken en de sterk schommelende vraag.

Voorkomen is beter dan genezen – verwaarding van reststromen mag geen 'excuus' worden

Veel lopende projecten gefocust op het aanpakken van voedselverspilling gaan in op het verwerken van reststromen. Het belang van deze projecten is groot, maar het is nog efficiënter om te voorkomen dat er reststromen ontstaan. Er is bijvoorbeeld weinig focus op het voorkomen van overproductie van groente en fruit, terwijl overproductie juist één van de oorzaken is waardoor waardeverlies van producten ontstaat. Betere afstemming tussen ketenpartijen kan de hoeveelheid *waste* verkleinen. Investeringen in systemen en processen die dit mogelijk maken is dan ook nodig. We moeten ook voorkomen dat biovergisting en andere 'duurzame' afvalverwerkingsmethode een excuus vormen om het huidige systeem in stand te houden. Als er overschotten zijn is het belangrijk om deze duurzaam te verwerken. Voorkomen dat de overschotten ontstaan heeft altijd de voorkeur.

Meten is weten – tijd om het taboe te doorbreken

Om voedselverspilling echt aan te pakken, is het belangrijk om te weten waar de verspilling precies plaatsvindt en om welke redenen het bestaat. Er wordt onderzoek gedaan naar verspilling in de keten, maar de data wordt amper gepubliceerd. Gegevens over verspilling bij de consument vormen hierop een uitzondering.[8] Hiermee samen hangt een nog steeds bestaand taboe rondom dit onderwerp: sterke concurrentie binnen de keten maakt dit een gevoelig onderwerp. Een jaarlijkse monitoring en publicatie van *waste* in elke schakel van de keten maakt verspilling inzichtelijk en motiveert om met vermindering aan de slag te gaan. Uiteraard is een goede definitie van verspilling hierbij belangrijk, net als een goed uitvoerbare methode om dit vast te stellen.

Zo'n 5 tot 10% van al het groente en fruit in Nederland wordt verspild vanwege 'looks' of overproductie. Dat is toch krom? Kromkommer brengt deze gekke groente weer terug op JOUW bord. Zo maken we samen van Krom het nieuwe recht!

Voor meer informatie:
Chantal Engelen
chantal@kromkommer.com /06-47478080
www.kromkommer.com

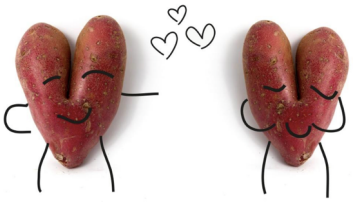

Referenties

[1] Gustavsson, J., Cederberg, C., Sonesson, U. , van Otterdijk, R. & Meybeck, A. (2011). *Global food losses and food waste. Extent, causes and prevention.* Study conducted for the International Congress "Save Food!" at Interpack 2011, Düsseldorf, Germany. Rome, FAO. http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/suistainability/pdf/Global_Food_Losses_and_Food_Waste.pdf

[2] Wageningen UR (WUR). (2011). *Voedselverspilling*. In: Kennis Online, 1,(8), 1-12. April 2011. https://www.wageningenur.nl/web/file?uuid=d9474303-6a65-49ee-83ee-5ce63890f8a9&owner=07c8ce01-888c-4fbe-950e-8ada9c65d009

[3] CBS (2015). *Nederland eet onvoldoende groente, fruit en vis.* Persbericht donderdag 23 april 2015. http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2015/nederland-eet-onvoldoende-groente-fruit-en-vis.htm

[4] Rijksoverheid. (2009). *Nota Duurzaam voedsel. Naar een duurzame consumptie en productie van ons voedsel.* https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2009/08/11/nota-duurzaam-voedsel-alleen-tekst/nota-duurzaam-voedsel-tekstversie.pdf

[5] Waarts, Y., Eppink, M., Oosterkamp, E., S Hiller., van der Sluis, A., Timmermans,T. (2011). *Reducting food waste obstacles experienced in legislation and regulations.* http://edepot.wur.nl/188798

[6] Kwaliteits-Controle-Bureau (KCB), http://kcb.nl/handelsnormen-gf

[7] CONCITO. (2011). *The Hidden Food Waste Mapping and Recommendations.* Juni 2011. http://concito.dk/files/dokumenter/artikler/report_the_hidden_food_waste_0.pdf

[8] PWC. (2011). *Voedselverspilling in de gehele voedselketen. Veel onderzoek beschikbaar, weinig onderzoek bruikbaar voor een integrale uitspraak. Een inventarisatie van bestaand onderzoek naar voedselverspilling.* In opdracht van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie en het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel, 5 december 2011

Convocatie

B. van den Idsert

Bionext visie op WRR rapport "Naar een ander Voedselbeleid" en de toekomst van onze voedselvoorziening

Inleiding

Het WRR rapport is al weer 1 ½ jaar geleden gepubliceerd. Het bevat belangrijke constateringen en aanbevelingen voor de toekomst van onze landbouw en voedselvoorziening. Het heeft ruim een jaar geduurd voordat het kabinet bij monde van toenmalig staatssecretaris van EZ, mevrouw Dijksma, heeft gereageerd.

Het feit dat de discussie nu pas gevoerd wordt in een hoorzitting voor Kamerleden, toont aan dat het rapport niets van haar actualiteit verloren heeft. Integendeel, hoe langer de aanbevelingen in de wind geslagen worden, des te urgenter het vanzelf wordt. Dankzij de klimaattop in Parijs is iedereen in ieder geval wakker.

Om de doelstellingen van het WRR te bereiken moet een werkelijke transitie in landbouw en voeding plaatsvinden. De huidige business case houdt geen rekening met de schade die wordt toegebracht aan natuur, water, gezondheid, bodem, dierenwelzijn, etc. Zij sturen geen rekening naar het bedrijfsleven, maar de rekening wordt wel verhaald op de belastingbetaler. Bedrijven en consumenten die wel echt duurzaam produceren en consumeren betalen twee keer: via het duurdere product en via de belastingen. Om de business case wel werkzaam te laten zijn is true cost pricing noodzakelijk: de vervuiler betaalt. Dat is bereikbaar door alle subsidies af te schaffen en vervuiling te belasten, waardoor het product dat schade aanricht zich vanzelf uit de markt prijst.

Kernpunten WRR rapport

Het kernpunt van het WRR rapport is om tot een geïntegreerd landbouw- en voedingsbeleid te komen, waarin ecologische houdbaarheid, voedselzekerheid op de lange termijn, gezondheid en duurzame ketens beleidsmatig verbonden zijn.

Dat is nu niet het geval. Enkele voorbeelden:

1. <u>Ecologische houdbaarheid</u>
   Wereldwijd vindt een snelle afbraak plaats van vruchtbare bodems en biodiversiteit. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan verkeerde landbouwmethodes waardoor de bodem verarmt en erosie toeslaat.
   Zelfs in Nederland, rijk aan vruchtbare bodems en een sterke landbouwtraditie, hebben we te maken met verarming van bodems door overmatig gebruik van kunstmest en chemisch-synthetische bestrijdingsmiddelen, alsmede verzilting van bodems door het slechte wateropneembare vermogen door het verdwijnen van bodemleven.
   De biodiversiteit staat ook in Nederland zwaar onder druk. Volgens WNF is in 50 jaar tijd circa 90% van de biodiversiteit aangetast. Ook de aantasting van de waterkwaliteit door uitspoeling van kunstmest en bestrijdingsmiddelen levert daar een bijdrage aan.

Het klimaat- en CO2 vraagstuk is onderdeel van de ecologische houdbaarheid. Alleen door vermindering van de CO2 uitstoot kunnen de doelstellingen van Parijs om ruim onder de 2 graden opwarming te blijven, gehaald worden. Landbouw levert een bijdrage van ruim 30% aan de CO2 uitstoot.

Biologische landbouw, niet voor niets vaak aangeduid als ecologische landbouw, draagt bij aan de doelstelling van ecologische houdbaarheid:

- Hoge bodemvruchtbaarheid door ruime wisselteelt, groenbemesters en compostbemesting
- In stand houden en herstellen van de biodiversiteit door geen gebruik te maken van chemisch-synthetische bestrijdingsmiddelen en kunstmest, vaak in combi met extra maatregelen zoals brede bloemenranden om de akkers
- Verhoogde opname van stikstofbinding in de bodem via compostbemesting en verhoogd bodemleven.
- Geen aantasting van de waterkwaliteit in sloten.
- Verhoogd wateropneembaar vermogen van de bodem, tot 40%.

2. Voedselzekerheid op de lange termijn

Invulling van de meeste aspecten van ecologische houdbaarheid zijn voorwaarden om voedselzekerheid op lange termijn te kunnen waarborgen. Bodembeheer, biodiversiteit, duurzame energie en duurzaam watergebruik zijn bouwstenen voor een duurzame voedselzekerheid. Volgens professor Pablo Tittonel kan de natuurlijke productieopbrengst door middel van combinatieteelten nog aanzienlijk groeien. Aan de andere kant zijn er duidelijke signalen dat de conventionele akkerbouw aan de grenzen van haar productieplafond zit, of er al overheen is. De ontwikkelingen in de VS tonen aan dat ook genetische manipulate haar beloften van productieverhoging en bestrijdingsmiddelenverlaging niet langjarig kan waarmaken.

Het wereldvoedselvraagstuk is vooral een verdelingsvraagstuk. Nu al wordt er voldoende geproduceerd om 9 miljard mensen te voeden, maar dat is het doel niet van de agrofood sector die in de vrije markteconomie opereert. Het doel is winstoptimalisatie op de korte termijn. En dus wordt de rijke Westerse consument overvoerd met dik makende lekkernijen en plantaardige-eiwitten-verslindende productie van dierlijke producten, en bijten de arme mensen in niet-Westerse landen nog altijd op een houtje. De teller staat bijna in balans: 600 miljoen mensen met obesitas tegenover 800 miljoen mensen met honger.

Voor voedselzekerheid op lange termijn, ook in arme landen, is het een veel betere strategie om lokale productie en consumptie te stimuleren, in plaats van productie-intensivering op met name dierlijke eiwitten in het Westerse landen.

3. Gezondheid

Steeds meer studies tonen aan dat er een sterk verband is tussen voeding en gezondheid. De technologisering van levensmiddelen en de sterke nadruk op fastfood, snacks en frisdranken met hoge gehaltes aan suiker, zout en vet en weinig vezels hebben hun sporen nagelaten. De epidemie van obesitas, begonnen in het westen, zet zich nu zeer krachtig door in de grote ontwikkeleconomieën, zoals China, India en Brazilië. En er is een duidelijk verband tussen overgewicht en het krijgen van ziektes, zoals diabetes 2, kanker en hart- en vaatziekten.

Er zijn duidelijke tegenbewegingen op gang gekomen die een gezonde eet- en leefstijl propageren. Hoewel ook daar wel wat op af te dingen is en sommige doorschieten, zijn de algemene tendensen in de richting van meer plantaardige en meer onbewerkte voeding positief vanuit gezondheidsperspectief.

Een schrijnend effect is de sociale tweedeling die zich via voeding en gezondheid aftekent, ook in de Westerse samenleving. Sociaal zwakke bevolkingsgroepen zijn veel ontvankelijker voor de verlokking van de goedkope fastfood dan de sociaal sterke bevolkingsgroepen. Dit culmineert in grote verschillen in gezondheid en levensverwachting. De sociaal zwakkeren hebben vanaf hun 53^{e} te kampen met chronische ziekten, terwijl de sociaal sterken daar pas vanaf hun 72^{e} mee geconfronteerd worden. Qua levensverwachting is er een verschil van 7 jaar.

Mede door het negatieve effect van ongezonde voeding op de gezondheid zijn de collectieve uitgaven aan de gezondheidszorg in Nederland opgelopen tot ruim 90 miljard euro.

4. Robuuste ketens

De mondialisering van voeding heeft geleid tot deelmarkten waarin enkele wereldspelers de keten dicteren. Dit is bijvoorbeeld aan de hand in het zaadgoed, waar Monsanto en Syngenta samen bijna 50% van de mondiale markt in handen hebben. Ook op het gebied van de levensmiddelenproductie en de retail zijn spelers ontstaan die deelmarkten domineren vanwege hun schaalgrootte. Een immer optredend verschijnsel bij grote machtsconcentraties in ketens is onevenwichtige verdeling van marges in de keten. Vaak zijn de zwakste schakels, zoals de boeren en private label leveranciers, daar de dupe van. Dit verschijnsel is mede veroorzaker van een race naar de bodem(prijs) ten koste van de betrouwbaarheid en de duurzaamheid.

Dit knelpunt is enkele jaren geleden al op deze plaats in een hoorzitting besproken. Sindsdien is weinig ondernomen en onderhand neemt de consolidatie in voedingsland verder toe. Ook in de biologische markt zien wij deze ontwikkeling. Familiebedrijven die verder ontwikkelen lopen vaak tegen bancaire plafonds aan, omdat de bank de risico's te groot vindt worden. De oplossing wordt vaak gevonden in een deelname door een grotere speler uit de markt. Zo zijn inmiddels een groot aantal biologische merken in handen gekomen van bedrijven als Coca Cola en Pepsico (zie bijlage merkenoverzicht).

Te grote machtsconcentraties leiden in iedere keten tot misbruik van die macht en tot uitbuiting ten koste van anderen, niet alleen in kwetsbare landen met onvoldoende overheidsregulering, b.v. op kinderarbeid, maar ook in westerse landen waar wel veel regulering en toezicht is. De kwetsbare verhouding tussen boeren en grote handelspartijen is ook in Nederland praktijk van de dag. Binnen de biologische sector zijn niet voor niets jonge cooperaties ontstaan van zuivel- (EKO-Holland en De Groene Geit) en pluimveeboeren (Meerwaarde EI), die door samenwerking de stevige positie van hun leden op dit moment ook op lange termijn willen veiligstellen.

Kernpunten reactie kabinet

Uit de brief die stas Dijksma in oktober als reactie op het WRR rapport naar de Kamer heeft gestuurd, valt op te maken dat het aan goede wil en bedoelingen niet ontbreekt. Het WRR rapport wordt

grotendeels onderschreven door het kabinet. Op talloze detailpunten worden acties ondernomen, zoals een try-out voor true pricing, maar het ontbreekt aan een echte vernieuwing van het beleid zoals aanbevolen door de WRR.

Bio1000

Op 10 oktober organiseerde Bionext de Bio1000, een raadpleging van biologische boeren, consumenten, handelsbedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden. Hoewel de deelnemers niet volledig representatief zijn voor de hele samenleving, is daar een duidelijke boodschap afgegeven: gezonde en duurzame biologisch landbouw en voeding moet gewoon de norm worden. Instrumenten als educatie, voorlichting, fair pricing en versterking van boer-burger coöperaties zijn uitgewerkt tot praktische projecten waar boeren, burgers, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties zelf de schouders onder zetten.

Er is een duidelijke behoefte in de samenleving om zelf weer actief te handelen, dan wel betrokken te zijn bij de keuzen die gemaakt worden. In de energiemarkt bijvoorbeeld organiseren zich steeds meer consumentengroepen die zelf hun duurzame energievoorziening ter hand nemen. Ook in voedingsland is weer een nieuwe oriëntatie op coöperatieve samenwerking tussen consumenten, die relaties aangaan met (bio) boeren. Een gezonde ontwikkeling waarmee de band tussen consument en zijn voeding weer hersteld kan worden.

Bionext visie

Wat zijn de incentives voor de agrofood sector om duurzaam te produceren? Duurzaamheid in de meest brede zin van het woord is nog steeds een slechte business case. We zien dat duidelijk terug in de duurzaamheidsindex voor bedrijven: daar wordt niet eens de verachte zesjescultuur gerealiseerd. Een vijfje is het hoogste cijfer, maar 1 en 2 is de norm van het peloton. En de reden is simpel: je voegt kosten toe om duurzaam te produceren en dat leidt tot een hogere consumentenprijs. En gelukkig voor hen: de natuur, de lucht, de bij, het water, de bodem, mensen met obesitas, ze sturen geen rekening! Naast de biologische sector en enkele dedicated bedrijven op het gebeid van duurzame landbouw en voeding, zijn er relatief weinig bedrijven die daar wel rekening mee houden.

De enige manier om de business case wel kloppend te maken is een vergaande beleidsintegratie van de voedingsvijfhoek economie-landbouw-natuur&milieu-gezondheid-ontwikkelingssamenwerking. Gooi alle goed bedoelde subsidies aan de kant en introduceer een belastingsysteem op alles wat niet duurzaam is voor de natuur, voor de bodemvruchtbaarheid, voor de biodiversiteit, voor de gezondheid, voor dieren, voor mensen in ontwikkellanden, etc.

Zonder een ingrijpende aanpassing van het business model zal de vraag naar biologische voeding in Nederland ook wel verder stijgen. Maar al jaren blijft de groei van het aantal hectares biologische landbouw achter. Nederland loopt met 3% biologisch landgebruik fors achter op het EU gemiddelde van 5,7%. Voor het eerst zijn we een importerend land voor bepaalde bio producten geworden. Het schrijnendste voorbeeld daarvan is melk, onze nationale trots. Terwijl er voor gangbare melk een overschot is, importeert Nederland biologische melk.

Wat gaat er mis in de marktwerking? Waarom groeit het biologisch aanbod niet mee met de vraag? Er zijn hoge drempels om naar biologisch om te schakelen. Daarbij zijn er te weinig prikkels om de gangbare productie te verlaten. Het verschil in landbouwsubsidies voor gangbaar en bio zijn in

Convocatie

Nederland heel klein. Dat is in andere landen waar de bio landbouw wel fors groeit anders geregeld via onder meer omschakelsubsidies en extra hectaresteun voor biologische boeren. In Nederland is eerder het omgekeerde het geval, bv in de zuivel. Een rem op gangbare overproductie wordt beloond cooperaties, terwijl er zeer beperkt afzetgaranties worden afgegeven aan boeren die willen omschakelen naar biologisch, terwijl er bij een omschakeling forse investeringen moeten worden gedaan. En biologische boeren met willen uitbreiden met de extensieve bio melkveehouderij (2 koeien per hectare), lopen nu tegen de fosfaatrechten aan, terwijl zij juist binnen de fosfaatbalans blijven met hun extensieve wijze van produceren. Alle risico bij de (bio) boer dus. Dat stimuleert de status quo in Nederland, in plaats van de groei naar biologisch.

Hoe kan de markt zijn werk wel doen? In plaats van de ene subsidiepilaar met een nieuwe te compenseren, bv omschakelsubsidie en hectaresteun voor bio, plus afnamegarantie vanuit de eigen corporaties, is het beter het hele subsidiehuis af te schaffen en te vervangen door fiscale maatregelen waarmee de werkelijke kosten van een product belast worden. Want daarmee maak je de milieuvriendelijke keuze voor zowel boer als consument logisch. Als je milieuvervuiling in de landbouw belast, zoals het gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen, op dieronvriendelijke systemen, zoals dieren waarvan de snavel wordt geknipt, de staart wordt geknipt of die maar weinig leefruimte hebben, op afbraak van biodiversiteit, op vervuiling van oppervlakte en grondwater, op stankoverlast en ziekterisico's voor omwonenden: pas dan krijgt een product de echte prijs, die het de maatschappij kost. En betalen milieuvriendelijke consumenten en boeren niet meer twee keer: één keer bij de aankoop van een biologisch product en één keer bij het betalen van de belastingen.

De volgende effecten zullen het resultaat zijn: boeren gaan andere afwegingen maken en het zal beter lonen om met de natuur mee te boeren. Bovendien krijgt het landbouwproduct zijn echte prijs terug en zal voeding over de hele linie duurder worden, omdat er belasting geheven wordt op natuurschade en dieronvriendelijkheid in plaats van subsidie verstrekt. De biologische productie wordt veel aantrekkelijker, want onbelast. Het prijsverschil tussen gangbaar en bio verdwijnt als sneeuw voor de zon en zie de gewenste transitie vindt vanzelf plaats. Is de consument duurder uit? Per saldo niet, want de prijsverhoging in de winkel voor voeding wordt gecompenseerd door lagere overheidsuitgaven voor milieuschade. Bovendien kan de consument veel betere keuzen maken omdat het prijsverschil tussen gangbaar en bio niet kunstmatig in stand gehouden wordt.

Zolang de transitie van subsidies naar belasting in de landbouw niet plaatsvindt, is het billijk om de biologische omschakeling, productie en consumptie te stimuleren. Omdat het hard nodig is voor ecologische houdbaarheid, voedselzekerheid op lange termijn, eerlijke ketens en de gezondheid van bodem, plant, dier en mens, zoals het WRR rapport “Naar een ander voedselbeleid” adviseert.

Bavo van den Idsert

Bionext

Email: van.den.idsert@bionext.nl

Mobiel: 0626160049

Organic Industry Structure

Bionext Ju Convocatie

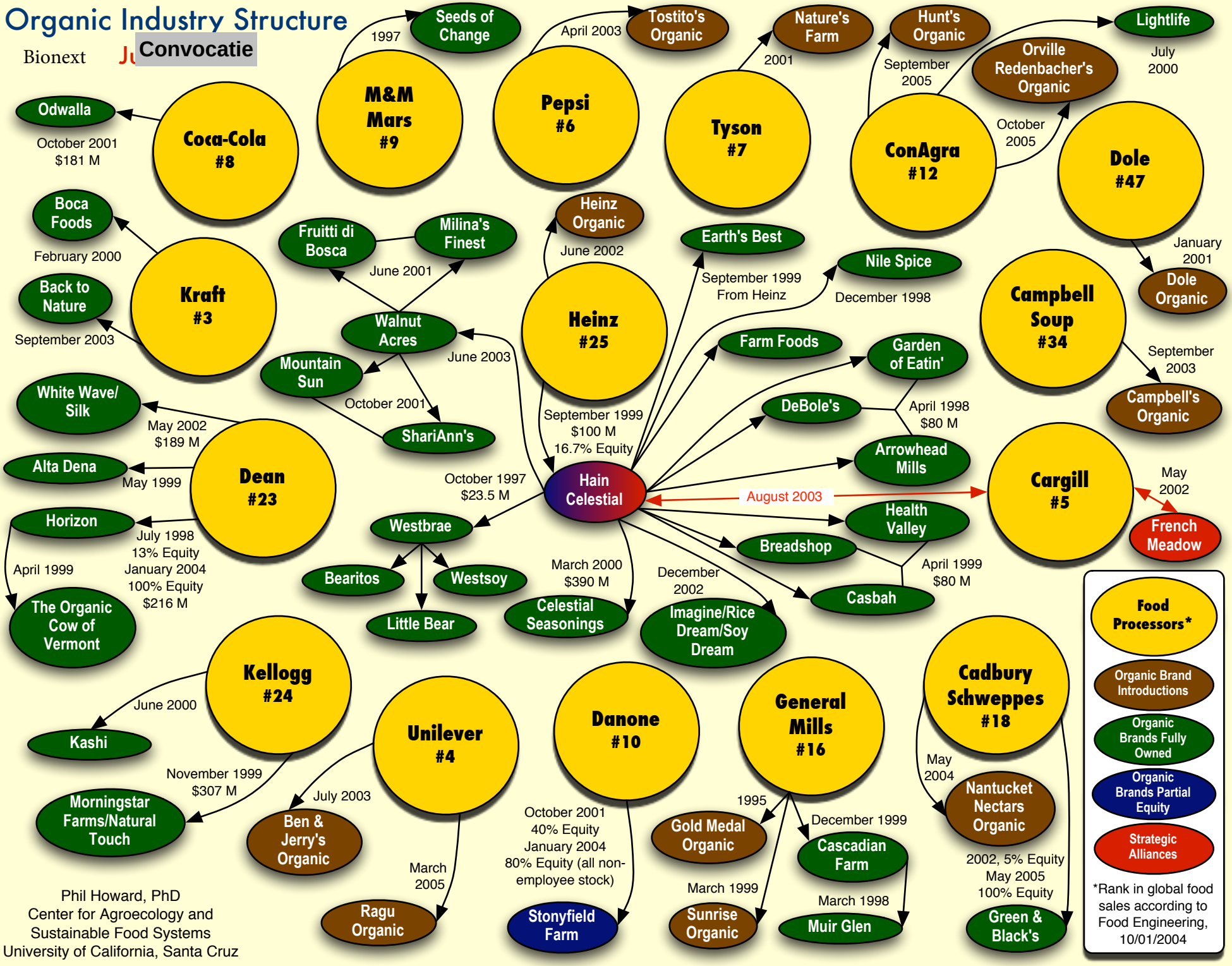

Phil Howard, PhD
Center for Agroecology and Sustainable Food Systems
University of California, Santa Cruz

Convocatie

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Rondetafelgesprek over het Nederlands voedselbeleid n.a.v. het regeringsstandpunt op het WRR-rapport 'Naar een voedselbeleid'

(overige commentaren)

Woensdag 3 februari 2016
10.00 – 13.00 uur

Deze reader is uitsluitend voor intern gebruik en voor deelnemers aan het gesprek.

Convocatie

Aan: Vaste commissie voor Economische Zaken van de Tweede Kamer
Van: GroentenFruit Huis
Onderwerp: Rondetafelgesprek over het Nederlandse voedselbeleid op 3 februari 2016 van 10.00 tot 13.00 uur

---

Groenten en fruit, de natuurlijke oplossing voor een gezonde maatschappij!
Groenten en fruit leveren een belangrijke bijdrage aan onze samenleving op de vraagstukken, volksgezondheid, duurzaamheid, nieuwe economie, werkgelegenheid en langer doorwerken:

1. Groenten en fruit zijn goed voor onze gezondheid en leveren een bijdrage aan de preventie van ziekten. De almaar stijgende gezondheidskosten (o.a. diabetes type II) kunnen zo in de hand worden gehouden.
2. Groenten en fruit producten worden duurzaam geproduceerd en hebben in verhouding tot andere voedingsmiddelen zoals vlees en zuivel een geringe voetafdruk. .
3. In het kader van de ontwikkeling naar een duurzame economie levert het verhogen van de consumptie van groenten en fruit tot de aanbevolen hoeveelheid van 2 ons groenten en 2 x fruit/dag, voor Nederland 130.000 arbeidsplaatsen op (Economisch Profiel GF sector).
4. Groenten en fruit zijn essentieel bij het verbeteren van de duurzame inzetbaarheid.

Ondanks de toenemende aandacht voor groenten en fruit is er nog steeds een dalende consumptie zichtbaar. Consumenten zijn in de afgelopen jaren vaker, meer en op andere plaatsen gaan eten. In deze verschuivingen in onze consumptiepatronen is er echter niet meer plaats gekomen voor groenten en fruit.
Dit alles leidt tot een merkwaardige situatie: zowel de verkoop als de prijs van de meest gezonde producten staan sterk onder druk. Gedragsverandering is moeilijk. Veel mensen denken dat ze genoeg groenten en fruit eten. Zij zullen dus niet zomaar meer gaan gebruiken. Daarnaast verschillen bevolkingsgroepen sterk in houding en intentie ten aanzien van gezonde voeding. Dit zorgt ervoor dat een gedifferentieerde aanpak nodig is om de consumptie van groenten en fruit te verhogen.

GroentenFruit Huis vertegenwoordigt de productie en afzetketen van groenten en fruit (import, export, re-export, producentenverenigingen en binnenlandse handel). De sector heeft een omvang van 13 miljard euro omzet.
GroentenFruit Huis vraagt nadere samenwerking met de overheid naar aanleiding van de kabinetsreactie op het voedselrapport waarin staat:
'Het kabinet wil met het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties de kansen verkennen en oppakken om de consumptie van groenten en fruit en vezelrijke producten te verhogen. Dit kan door productontwikkeling, marktontwikkeling en het zoeken van de juiste allianties om de gezondere en duurzame keuze ook makkelijk en aantrekkelijk te maken'.

GroentenFruit Huis is samenwerking aangegaan met andere partijen zoals gezondheidszorg en NGO's om een hogere consumptie van groenten en fruit te bewerkstelligen, maar wil dit verder

uitbreiden. Samenwerking kan op velerlei gebieden, zoals onderzoek, kennisvergaring, productverbetering en innovaties. GroentenFruit Huis initieert al enkele projecten die zich hier op richten. Eind 2015 is op initiatief van GroentenFruit Huis een denktank gestart met huisartsen. Zij hebben nagedacht hoe we meer groenten en fruit in de huisartsenpraktijk kunnen krijgen. Ook wordt middels diverse PPS-en onderzocht hoe tijdens werk, in kinderdagverblijven, in de horeca en op middelbare scholen de groente- en fruitconsumptie kan worden verhoogt.
Beschikbare middelen zijn echter beperkt. Innovatie zal zeker leiden tot nieuwe businessmodellen, maar het perspectief op korte termijn is laag. Om een belangrijke en vooruitstrevende rol te kunnen spelen zijn extra middelen, maar ook de steun vanuit de overheid zeer wenselijk. De rol van voeding in de gezondheidszorg zou een belangrijke impuls moeten krijgen. Daarnaast moet er veel meer kennis over gezonde voeding en leefstijl worden bijgebracht in alle lagen van de bevolking. Gezonde voeding kan een veel grotere rol spelen in educatie en voorlichting. Ook hier geldt: jong geleerd is oud gedaan. Binnen de gezondheidszorg is nog veel te behalen als deze zich meer gaat richten op preventie in van curatie. Gezonde Nederlanders betekenen immers minder zorgkosten.

Meer dan 80 procent van alle groenten en fruit wordt verkocht via het sterk gebundelde retailkanaal. Innovaties in de groente- en fruitsector vinden maar moeilijk een weg naar het winkelschap. Anonimiseren van het product voorkomt dat de producent direct profiteert van zijn innovatie. De prikkel om te innoveren is daardoor laag. Daaroverheen komt de waarneming dat het rendement op het GF schap voor de retail ruim boven dat van ongezonde producten ligt. Het lijkt er daardoor op dat groenten en fruit de gemiste marge op ongezonde producten moeten goedmaken. Een nader onderzoek door de overheid naar de effecten van deze situatie zou tot een verbeterde opzet en daarmee een meer innoverende groenten en fruit keten kunnen leiden.

Het kabinet richt zich al jaren op producten die minder zoet en minder zout bevatten. Hier is veel vooruitgang geboekt waaruit blijkt dat inmenging van de overheid helpt. Voor een groot deel zijn deze producten na aanpassing nog steeds niet echt ‘gezond’. Toch draait de hele marketingmachine van dit soort producten op een gezondheidsbelofte. Dit is misleidend. Wij vragen extra steun voor echt gezonde producten waarvan wij Nederlanders alleen maar meer zouden moeten eten. Zo zou het plaatsen van gezondheidsclaims op deze producten makkelijker moeten worden, tegelijkertijd met het opleggen van beperkingen aan de reclame-uitingen om de boodschap aan de consument eenduidiger te maken. Dit is ook geschetst in het WRR-rapport waarin staat (p. 145/146):
De bestaande consumenteninformatie die logo’s, keurmerken en de vermelding van ingrediënten en plaats van herkomst op de verpakkingen bieden, is echter ondoorzichtig.

De overheid dient heldere en eenduidige informatie over gezondheid en duurzaamheid op verpakkingen te bevorderen.

Kortom, groenten en fruit zijn de oplossing voor een gezonde maatschappij. Als groente- en fruitsector kunnen wij echter alleen niet het gedrag van de consument veranderen. Wij zoeken daarvoor mogelijkheden om allianties te smeden met andere partijen, om ook producten te verbeteren en te innoveren. Gerichte steun vanuit een actieve overheid is daarbij onontbeerlijk.

GroentenFruit Huis, Louis Pasteurlaan 6, 2719 EE Zoetermeer
Postadres: Postbus 5007, 2701 GA Zoetermeer
Tel: 079 – 3681100 **E**: info@groentenfruithuis.nl **W**:www.groentenfruithuis.nl